

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСТЕТ
імені ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА”

Шологон Лілія Іванівна

СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ:

ПРЕДМЕТ І СИМВОЛ

Методичний посібник для студентів

другого курсу заочного відділення

Інституту історії, політології і

міжнародних відносин

спеціальності «Історія»

Івано-Франківськ, 2013

УДК 371.214.114
ББК 74.580.263.1

Методичний посібник з нормативного курсу „Спеціальні історичні дисципліни: предмет і символ” для студентів другого курсу Інституту історії, політології і міжнародних відносин підготувала кандидат історичних наук, доцент кафедри історіографії і джерелознавства Шологон Лілія Іванівна

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор
Великочий Володимир Степанович
завідувач кафедри туризмознавства і краєзнавства
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

кандидат історичних наук, доцент
Стефанюк Галина Василівна
кафедра історіографії і джерелознавства
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту історії,
політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
(протокол № 8 від 27 березня 2013 р.)

© Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ЗМІСТ

Навчальна програма курсу.....	4
Тематичний план.....	22
Плани семінарських занять та методичні рекомендації.....	24
Самостійна робота студентів.....	31
Програмові вимоги до іспиту.....	68

Тема 1. Нумізматика як спеціальна історична дисципліна

Становлення нумізматики як наукової дисципліни. Колекціонування монет в епоху Відродження. Найбільш відомі колекціонери Середньовіччя. Герцог Жан Бері, родина Медичі у Флоренції, Папа Римський Павло II, угорський король Матяш Корвін, родина Сфорца у Мілані, гуманіст Еразм Роттердамський. Нумізматичні колекції XVI – XVII ст. Наукова систематизація монет. Французький дослідник Жан Пелерен. Засновник наукової нумізматики – директор Імператорського Мюнцкабінету у Відні, професор класичної археології Віденського університету Йосиф Еккель. Восьмитомна праця „Вчення про древні монети”. Впровадження курсу нумізматики у вищих навчальних закладах у XVIII ст. Розвиток нумізматики у XIX ст.

Перші наукові розвідки в галузі української нумізматики у XIX ст. Опрацювання та публікація топографічних монетних знахідок. Вивчення найдавніших монет Київської держави княжих часів, історії грошового господарства українських земель XIV – XVIII ст. Найновіші дослідження та навчальні посібники з нумізматики в Україні. НумізMATика як спеціальна історична дисципліна.

Нумізматичні джерела: основні та допоміжні. Монетні комплекси та поодинокі монети. Скарб гетьмана Івана Мазепи. Монетні штемпелі. Монетні легенди. Встановлення дати карбування монет. Перші датовані монети епохи Відродження. Монетні метали.

Основна нумізматична термінологія. Аверс, реверс, біметалізм, грошова одиниця, грошовий обіг, гурт, девальвація, девіз, деномінація, емісія, легенда, лігатура, монетна регалія, монетний двір, монометалізм, проба.

Тема 2. Методика дослідження монетного скарбу та основні засади колекціонування монет

Поняття монетного скарбу. Скарби швидкого та довготривалого накопичення. Картографування знахідок монетних скарбів. Систематизація та класифікація монетних знахідок. Формально-типологічний, хронологічний, метрологічний, територіальний та інші принципи класифікації монет.

Поштемпельний аналіз та топографія знахідок окремих скарбів. Датування монетних скарбів. Застування методів археометрії для дослідження монетних скарбів.

Колекціонування монет. Ступінь рідкості та колекційна ціна монети. Стан збереження монети. Найвищий колекційний стан монети. Відмінний колекційний стан. Дуже добрий колекційний стан. Хороший колекційний стан. Середній колекційний стан монети. Посередній колекційний стан.

Збереження золотих, срібних, мідних та бронзових монет. Способи збереження монетної колекції.

Тема 3. Становлення регулярного грошового обігу на українських землях у період виникнення та розвитку Київської держави.

Античні, візантійські, східні, куфічні та західноєвропейські монети на території стародавньої Русі. Римські срібні денарії. Антоніани. Візантійські монети. Номізми. Соліди. Міліарісії. Мідні візантійські монети. Гроші арабського халіфату. Дірхеми. Обіг кубічних монет на території Києво-Руської держави. Західноєвропейські денарії.

Найдавніші руські монети: златники і срібляники. Перша спроба чеканки власних монет руськими князями. Причини їх появи. Чотири типи срібних монет Володимира Святославовича. Золоті монети. Срібляники Ярослава Мудрого, Михаїла-Олега Тмутороканського.

Безмонетний період. Основні причини відмови від монет. Срібні зливки як грошово-вагова одиниця. Київська та новгородська гривни.

Тема 4. Формування монетних систем та особливості грошового обігу на українських землях в складі іноземних держав (XIV – перша половина XVII ст.)

Основні риси грошового обігу в Україні в XIV – першій половині XVII ст. Празькі гроші, напівгроші, денарії, литовські денарії, напівгроші коронні, третяки, червоний злотий або дукат, тригрошовики, шостаки, литовські гроші або талери, напівталер, орти, півторагрошоки .

Функціонування Львівського монетного двору в другій половині XIV – на початку XV ст. Перші згадки про монети львівського карбування. Руські грошки Казимира III. Їх зовнішнє оздоблення, метрологічні параметри. Монети Людовіка Угорського, Владислава Опольського, Владислава II Ягайла. Технологія виготовлення монет на Львівському монетному дворі. Забезпечення сировиною. Припинення діяльності Львівської монетарні.

Монетне карбування у Київському, Новгород-Сіверському та Подільському удільних князівствах у складі Великого князівства Литовського в XIV ст. Монети Володимира Ольгердовича, Дмитра-Корибута, Костянтина Коріятовича тощо.

Тема 5. Розвиток грошового господарства на українських землях у другій половині XVII – першій половині XVIII ст.

Монетні реформи Речі Посполитої другої половини XVII ст. Нова монетна ординація 1650 р. Наступні зміни монетної стопи. Монетники Тіт Лівій Боратіні і Андрій Тимф. Боратинки і тимфи. Монетне карбування за правління Яна III Собеського, Августа II. Королівський універсал 1717 р. Наступні спроби реформування польської монетної стопи.

Грошовий обіг у середовищі українського козацтва. Голанські левендальдери, турецькі піастри, башлики і акче. Проблема власної грошової одиниці для козацького війська. Писемні джерела про карбування монет гетьманом Б.Хмельницьким. Монетна чеканка гетьмана І.Самойловича. Севські чехи.

Російський рубль. Монетна реформа Олени Глинської. Копійка, полушка. Грошовий обіг в Україні після союзу з Московською державою. Єфимки. Грошова реформа Олексія Михайловича. Обмін срібних монет на мідні. Мідний бунт. Обіг іноземної валюти на території Наддніпрянщини у другій половині XVII ст.

Тема 6. Особливості еволюції грошового господарства українських земель у складі Російської імперії (кінець XVII – початок XX ст.)

Грошова реформа Петра I та її вплив на грошове господарство українських земель. Рубль, полтина, півполтинник, гривна, півгривна, червонець, імперіал, півімперіал.

Грошове господарство українських земель у складі Російської імперії (XVIII – початок XX ст.). Особливості монетної чеканки за Катерини II, Павла I, Олександра I, Миколи I. Грошова реформа 1840 р. Запровадження в Російській імперії золотого монометалізму. Девальвація рубля. Результати грошової реформи. Фінансова система Росії під час Першої світової війни.

Паперові гроші на українських землях (друга половина XVIII – початок XX ст.). Поява перших паперових грошових документів в Російській імперії згідно маніфесту Катерини II від 29 грудня 1768 р. Перші російські асигнації. Емісія асигнацій за Катерини II, Павла I, Олександра I. Введення до обігу депозитних та кредитних білетів у 40-х рр. XIX ст. Паперові російські грошові знаки після реформи 1895 р. Емісія паперових грошових знаків впродовж Першої світової війни.

Тема 7. Грошовий обіг на західноукраїнських землях в кінці XVIII – початку XX ст.

Монетний статут від 7 жовтня 1750 р., що регламентував карбування монет в австрійських володіннях. Карбування мідних монет згідно імператорського патенту 1760 р. Талер Марії Терезії. Масова емісія банкоцетлів 1762 р. Монетний ринок Галичини, Буковини та Закарпаття в умовах австрійського панування (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). Обмін польської монети на австрійську. Золотий ринський, гульден, крейцер. Вилучення з обігу надмірної кількості паперових грошових знаків починаючи з 1815 р. Особливості монетного карбування за правління Фердинанда I. Фінансова дестабілізація під час революційних подій 1848 – 1849 рр.

Грошова система Австрійської (Австро-Угорської) імперії в період срібного монометалізму. Віденська німецька конвенція від 24 січня

1857 р. між Австрією та державами Німецького Митного Союзу. Золоті крони, золоті напівкрони. Запровадження нової австрійської валюти згідно імператорського патенту від 1 грудня 1858 р. Один гульден, що поділявся на 100 крейцерів. Емісія срібних та мідних монет, їхні метрологічні показники. Реальна вартість паперових грошових знаків. Зміни в організації монетно-грошового господарства після утворення дуалістичної імперії 1867 р.

Запровадження золотого монометалізму в Австро-Угорській імперії в 1893 р. Грошовий обіг на західноукраїнських землях в період функціонування золотої кронувої валюти (кінець XIX – початок XX ст.). Основна грошово-лічильна одиниця – корона (крона), що поділялася на сто гелерів. Забезпечення країни достатньою кількістю засобів обігу. Позитивні результати грошової реформи. Монетне карбування в Австро-Угорщині під час Першої світової війни. Повна дестабілізація фінансово-грошової системи.

Тема 8. Розбудова монетно-грошового господарства в роки Української революції (1917 – 1921 рр.)

Становлення української національної грошової одиниці в період Центральної ради. Конкурси на краще оформлення українських грошових знаків. „Тимчасовий закон про випуск державних кредитових білетів УНР” від 1 січня 1918 р. Перша українська банкнота – 100 карбованців Георгія Нарбута. Емісія карбованців. Випуск українських карбованців номіналом 5, 10, 25 та 50 карбованців. Виготовлення банкнот у Берліні. Розмінні грошові знаки – шаги.

Розбудова фінансово-грошової системи та емісійна політика України періоду Гетьманату Павла Скоропадського. Збільшення розміру емісії карбованців та гривень. Знецінення української грошової одиниці. Банкноти різних номіналів та їх виготовлення у Києві, Одесі та Берліні. 2, 10, 100, 500, 1000 та 2000 гривень. Художнє оформлення та якість українських банкнот. Часткове вилучення з обігу російських грошових знаків.

Грошове господарство України за часів Директорії УНР. Закон від

4 січня 1919 р. про проведення грошової реформи. Гривні та карбованці – єдині засоби платежу на території УНР. Друкування грошей у Кам'янець-Подільському.

Становлення фінансової системи та грошового обігу Західноукраїнської Народної Республіки. Труднощі у розбудові банківської системи ЗУНР. Забезпечення держави належною кількістю готівки. Гроші отримані владою ЗУНР із скарбниці колишньої Австро-Угорської імперії. Фінансування державних видатків уряду ЗУНР з державної скарбниці УНР. Закон про запровадження гривні в ЗУНР від 4 квітня 1919 р. Емісія купюр номіналом 5 гривень в Станіславові. Місцеві бони різних номіналів.

Грошова політика уряду радянської України. Банкноти Тимчасового уряду та радянські рублі номіналом 1, 3 та 5 рублів. Проект грошового знаку Наркомату фінансів України.

Обіг недержавних грошових знаків на Україні у 1914 – 1918 рр. Брак готівкових засобів, відсутність розмінних грошових номіналів, приховування населенням монет. Місцеві емісії у Львові, Дрогобичі, Чернівцях, Бродах, Одесі, Житомирі, Кременці, Єлизаветграді, Проскурові, Херсоні, Миколаєві. Емісії єврейських громад. Банкноти, випущені у світ керівником селянського анархічного руху Нестором Махном.

Тема 9. Грошове господарство українських земель між світовими війнами (1921 – 1939 рр.)

Стабілізація грошової системи радянської України та особливості її розвитку у 20 - 30 рр. Грошові знаки в період політики „воєнного комунізму”. Гіперінфляція. Безготівкове господарство.

Купюри номіналом 1, 3, 5, 10, 25, 50, 100, 250, 500 та 1000 рублів. Обмін старих грошей на нові. Банкноти номіналом 5 000 і 10 000 рублів, запроваджені в обіг 12 червня 1922 р. Емісії 1923 – 1924 рр.

Емісія червінців 1922 р. Співвідношення між червінцями та рублями. Курс червінця щодо долара США та англійського фунта стерлінга. Срібні, білонні та мідні монети. Згортання ринкових реформ у другій половині

20-х рр. ст. Девальвація рубля. Запровадження карткової системи 1929 р.

Формування та розвиток монетно-грошових стосунків на території Східної Галичини. Польська грошова система. Запровадження в обіг 26 квітня 1917 р. польських марок номіналом від ½ до 1000 марок. Запровадження польського злотого 28 лютого 1919 р. Створення нової емісійної установи – Польського Банку. Гіперінфляція 1923 р. Грошова реформа 1924 р. Випуск обігових монет різних номіналів. Ювілейні монети.

Грошове господарство на Закарпатті у міжвоєнне двадцятиріччя. Грошова система міжвоєнної Чехословаччини. Емісія національних грошових знаків номіналом 10, 20, 100 та 1000 корун в листопаді 1918 р. Їх обмін на банкноти інших емісії: 1920 – 1924 рр. Карбування розмінних монет. Карбування золотих дукатів.

Грошовий обіг на Буковині у 1918 – 1940 рр. Грошова система Румунії міжвоєнного періоду. Запровадження національної грошової одиниці Румунії – леї. Емісії 1920, 1924, 1925, 1929, 1930, 1931, 1933, 1934, 1936 - 1939 рр. Карбування розмінних монет.

Тема 10. Грошовий обіг в Україні в роки Другої світової війни та в повоєнний період

Грошова система Радянського Союзу у 1939 – 1945 рр. Окупація Карпатської України Угорщиною та запровадження Угорської національної грошової одиниці – пенге. Карбування розмінної монети – філерів.

Приєднання західноукраїнських земель до складу СРСР у вересні 1939 р. та зміна грошово-банківської системи. Обмін злотих на рублі.

Включення Північної Буковини до складу Радянської України в червні 1940 р. Націоналізація банківських установ та обмін румунських лей на радянські рублі.

Грошова система Радянського Союзу в роки Другої світової війни. Военні видатки та втрати державного бюджету. Джерела додаткових грошових надходжень.

Окупаційні грошові випуски на українських землях у 1939 – 1944 рр.

Краківський злотий. Емісійний банк у Кракові. Діяльність Варшавського монетного двору на території польського Генерал-губернаторства.

Грошова система на території Райхскомісаріату „Україна”. Окупаційні рейхсмарки. Центральний емісійний банк України. Емісія карбованців у Берліні.

Грошові документи українського національно-визвольного руху середини ХХ ст. Традиції виготовлення українських заміників грошових документів. Необхідність матеріальної підтримки українського національно-визвольного руху під час Другої світової війни. Створення Бойового фонду ОУН. Виготовлення перших бофонів в серпні 1941 р. Позначення вартості на грошових документах. Їхнє оформлення. Розповсюдження бофонів. Грошові документи легальних українських установ. Виготовлення бофонів після повернення радянської влади в Західній Україні. Підпільні друкарні. Волинська серія бофонів. Бофони 1945 – 1952 рр.

Грошова система Радянського Союзу у повоєнні роки (1945 – 1991 рр.). Грошова реформа 1947 р. Підвищення курсу рубля щодо іноземних валют. Грошова реформа 1961 р. Запровадження до обігу нових банкнот та монет. Результати реформи. Грошово-банківська система Радянського Союзу впродовж 70 – 80-х років ХХ ст. Надлишок грошей в обігу та гіперінфляція 1990 р. Грошова реформа прем'єр-міністра В.Павлова у січні 1991 р. Крах фінансово-грошової системи Радянського Союзу після його розпаду.

Тема 11. Боністика

Предмет і завдання боністики. Особливості виникнення. Бони, банкнота, чек, облігація, акція, вексель, боргова розписка, сертифікат, квитанція, ордер, лотерейний білет, талон. Боністика в працях радянських та сучасних дослідників.

Паперові гроші: історія появи та поширення, цінність як історичного джерела для вивчення політичної та економічної історії країн світу. Перші паперові гроші в Китаї. Використання паперових еквівалентів обміну в Європі і Північній Америці в XVII ст. Основні переваги та недоліки паперових грошових

знаків. Найбільш характерні ознаки бон: емблематичні, палеографічні, хронологічні, метрологічні, орнаментальні, філігранологічні, епіграфічні, дипломатичні, орфографічні.

Паперові грошові знаки як джерело до вивчення економічних, соціально-політичних, культурних аспектів. Зовнішнє оформлення бон, що відображає культурні традиції і запити суспільства в цілому або емітентів. Паперові гроші як синтетичне історичне джерело.

Виявлення емітентів. Встановлення причини, часу і обставин емісії окремих грошових знаків.

Класифікація бон. Банкноти загальнообов'язкової та необов'язкової емісії.

Паперові гроші незалежної України. Формування власної банківської системи. Запровадження у безготівковий обіг тимчасової (перехідної) грошової одиниці – українського купоно-карбованця. Створення Банкотної фабрики та Банкотно-монетного двору Національного банку України. Запровадження до обігу національної грошової одиниці – гривні 2 вересня 1996 р. Банкноти номіналом 1,2, 5, 10, 20, 50, 100 гривень. Оформлення їх лицьового та зворотного боку. Запровадження в обіг банкноти номіналом 200 гривень 22 серпня 2001 р. Зміна дизайну української гривні. Введення до обігу 500 гривневої купюри.

Тема 12. Геральдика як спеціальна історична дисципліна

Формування геральдики як наукової дисципліни. Предмет геральдики як наукової дисципліни. Походження терміну „геральдика”. Поняття герба. Основні причини появи гербів у Західній Європі XII ст. Масове використання гербів. Найдавніші гербовники та перші праці присвячені теоретичним проблемам геральдики. Герольди. Трактати з геральдики XVI – XVII ст. „Паперова геральдика”. Гербова грамота. Кафедри геральдики у вищих навчальних закладах.

Зацікавлення проблемами геральдики в Росії в XVII ст. Створення

Герольдмейстерської контори в Росії в 1772 р. Поява перших гербів українських міст.

Навчальні підручники та посібники з геральдики у XVIII ст. „Нариси з геральдики” Гатерера. Становлення геральдики як наукової дисципліни в Росії та Україні. Практична геральдика в сучасній Україні.

Основи теоретичної геральдики. Основні складові герба. Щит. Види геральдичних щитів. Метали, емалі та хутра, що використовують при створенні гербів та їхнє символічне значення. Способи поділу щита. Основні геральдичні фігури. Негеральдичні фігури.

Другорядні геральдичні фігури. Шолом. Корона. Нашоломник. Мантия. Намет. Щитотримачі. Девіз.

Державний герб України – історія походження та символічне значення. Великий державний герб України. Малий державний герб України. Походження тризуба та його символічне значення. Герби війська запорізького.

Поява гербів українських міст. Герби українських міст ранньогеральдичного періоду (XIV – XVII ст.). Герби українських міст пізньогеральдичного періоду (друга половина XVII – початок XX ст.). Гласні герби. Родова геральдика.

Тема 13. Фалеристика як спеціальна історична дисципліна

Фалеристика як спеціальна історична дисципліна. Поняття фалера „Історії” Геродота, „Природничій історії” Плінія. Нагородні традиції в Стародавній Греції та Стародавньому Римі. Нагороди в епоху Середньовіччя. Релігійні та світські ордени. Найпрестижніші європейські нагороди XIV – XVI ст.

Запровадження терміну „фалеристика” до наукового обігу. Перші фахові дослідження в галузі фалеристики. Праця „Фалеристика” чеського дослідника В. Мержички. Російські та українські дослідники фалеристики. Статистика нагороджених. Класифікація сучасних нагород.

Українські військові нагороди в Києво-Руській та козацькій державі. Запровадження українських військових нагород після 1918 р. Орден Визволення та Республіки. Орден Желізного хреста армії УНР. Хрести Легіону Українських Січових Стрільців. Щоденний та парадний хрести. Галицький хрест Української Галицької Армії. Урядові нагороди ЗУНР: „За взяття Львова у власть Української держави” (1918 р.), „Слава України”, „Тризуб з вінцем”, „Медаль Тризуба” (1919 р.), орден Визволення (1920 р.).

Нагороди української діаспори. Орден Залізного Хреста (медаль 10-річчя відбудови Української держави) (1927 р.), хрест 10-річчя з'єднання українських земель, Орден Симона Петлюри (1937 р.), Хрест українського козацтва (1947 р.), нагрудні знаки ветеранських організацій: УСС, УГА, УПА.

Ордени Російської імперії. Запровадження першого російського ордену Андрія Первозданного в 1698 р. Ордени святої Катерини, святого Олександра Невського. Орден святого Георгія Побідоносця – найвища і найпочесніша військова нагорода з 1769 р. Кавалери ордена святого Георгія Побідоносця. Запровадження чотирьох ступенів ордена святого Георгія. Ордени, що давали право на дворянство.

Ордени СРСР. Відміна звань і орденів Російської імперії. Право нагородження медалями і орденами отримали Президії Верховної Ради союзних республік. Орден Червоного прапора. Орден Леніна. Ордени Вітчизняної війни I і II ступеня, Слави трьох ступенів, ордени полководців Суворова, Кутузова, Богдана Хмельницького трьох ступенів, Ушакова і Нахімова двох ступенів, Олександра Невського. Орден „Перемога”.

Трудові нагороди Радянського Союзу. Нагороди, запроваджені в 60 – 70-х рр. XX ст. Ордени Жовтневої революції, Дружби народів, Трудової Слави трьох ступенів, „За службу Батьківщині в Збройних силах СРСР” .

Державні нагороди УРСР. Запровадження 4 листопада 1921р. ордена „Трудового червоного прапора УРСР”. Відміна всіх орденів союзних республік в квітні 1923 р. Почесна грамота і Грамота Президії Верховної УРСР.

Система сучасних державних нагород в Україні. Закон України від 16 березня 2000 р. „Про державні нагороди”. Ордени України. Орден князя

Ярослава Мудрого трьох ступенів, орден „За заслуги” трьох ступенів, орден княгині Ольги. Медалі України: „За військову службу”, „За бездоганну службу” трьох ступенів, „Захиснику Вітчизни”. Відзнаки Президента України. Національна премія України ім. Т.Шевченка, Державна премія України в галузі науки і техніки тощо. Почесні звання України. Нагрудний знак до почесних звань України.

Тема 14. Сфрагістика як спеціальна історична дисципліна

Формування сфрагістики як наукової дисципліни. Предмет сфрагістики. Види печаток. Сфрагістичні пам'ятки держав Стародавнього Світу та Середньовіччя. Сфрагістичні пам'ятки Києворуської доби. Козацькі печатки. Практична сфрагістика в Росії. Збереження та вивчення сфрагістичних пам'яток. Британський музей, Лувр, Ватиканський музей, Археологічний музей у Стамбулі, Національний археологічний музей Греції, Єгипетський музей у Каїрі, Ермітаж, Музей образотворчих мистецтв ім. О.Пушкіна, Державний історичний музей у Москві, Одеський археологічний музей.

Наукове вивчення печаток. Ж.Мабільон, Й.Гейман, Х.Гаттерер, К.Паулович, В.Модзалевський, В.Лукомський, І.Крип'якевич, В.Гавриленко, В.Заруба, І.Ситий тощо.

Печатки як історичні джерела. Печатки, що знаходяться при документах. Розрізнені сфрагістичні пам'ятки. Реставрація та консервація печаток, виготовлення муляжів. Надписи та зображення, вміщені на сфрагістичних джерелах. Печатки як атрибути влади. Приватні печатки. Цехова сфрагістика, печатки нового часу.

Основні етапи роботи із сфрагістичним матеріалом. Найважливіші методи сфрагістики. Метод сфрагістичної аналогії. Порівняльно-сфрагістичний метод. Метод дослідження індивідуальних прийомів майстрів. Метод визначення приналежності анонімних печаток. Методи природничих наук. Статистичний метод. Картографічний метод.

Поява печаток в Києво-руській державі. Специфіка їх використання.

Особливості печаток домонгольського періоду. Печатки князів Ігоря, Святослава Ігоровича, Володимира Мономаха тощо. Класифікація давньоруських печаток. Церковні печатки. Печатки Ратибора. Печатки із зображенням княжого знаку Рюриковичів.

Військові печатки запоріжців. Печатки війська в період його підпорядкування польському королю. Печатки виготовлені після об'єднання України з Росією. Печатки на яких не вказано приналежність війська.

Печатки XVII – XIX ст. як джерело з історії України. Посадово-службові та приватні печатки. Їх виготовлення та зображення. Використання печаток козацькою старшиною та рядовим козацтвом. Міські печатки як джерела для дослідження мистецтва та архітектури.

Тема 15. Вексилологія як спеціальна історична дисципліна

Види прапорів та їх основні елементи. Предмет вексилології. Знамено. Полотнище. Основні елементи полотнища. Древяк. Навершник. Стрічки. Підток. Штандарт. Прапор. Хоругва. Бунчук. Класифікація знамен та прапорів за різноманітними ознаками.

Знамена в країнах Стародавнього Світу та в середньовічній Європі. Релігійна символіка на знаменах. Функції знамен.

Джерела вексилології. Писемні відомості про прапори в працях Гомера, Вергілія, Плінія. „Книга пізнання”. Атлас Карла V. Зображення прапорів на морських картах XI – XVII ст.

Формування вексилології як спеціальної історичної дисципліни в середині XIX ст. у США та Західній Європі. Поняття державного та національного прапора. Військо-морські прапори. Релігійні символи на прапорах. Дослідження прапорів та знамен у Росії та Україні.

Історія українського державного прапора. Відомості про знамена Києво-Руської держави. Прапор Галицько-Волинсько князівства. Прапор Великого Литовського князівства. Прапори козацького війська. Використання синьо-жовтого прапора під час революційних подій 1848 р. та в період 1917 – 1921

рр. в Україні.

Червоний прапор. Державні прапори Радянського Союзу та УРСР. Використання синьо-жовтого прапора як національного в Україні з 1990 р. Державний прапор України згідно Конституції 1996 р.

Тема 16. Картографія як спеціальна історична дисципліна.

Основи вивчення карт. Картографія історична. Предмет та об'єкт вивчення історичної картографії. Історичні карти. Найдавніша збережена карта. Рукописні карти середньовіччя. Створення першої історичної карти в Голландії у XVI ст. Картографічні джерела XVII – XIX ст. Дослідження карт в Росії та Україні. Практична та теоретична картографія в сучасній Україні. Перспективи розвитку історичної картографії.

Антична картографія. Грецькі вчені, що зробили вагомий внесок у розвиток картографії як наукової дисципліни. Анаксимандр із Мілети, Гекатій, Арістагор, Арістотель, Дікеарх Мессінський, Ератосфен, Гіпарх, Страбон, Тацит. „Географія” Клавдій Птоломея – перше систематизоване зібрання карт. „Кarti шляхів”. „Таблиця Певтінгера”. Зображення території України на античних картах. Перепли.

Середньовічна картографія. Абстрактно-схоластична картографія. Українські монастирські карти. Карти Києво-Печерської лаври. Морські карти – портолани. Перші модерні карти Східної Європи.

Україна у вітчизняній та світовій картографії. Карта французького інженера Боплана. Навчальні мапи для українських шкіл, видані під час Першої світової війни. С.Рудницький як один з перших видавців українських карт. Видання українських карт в 1917 – 1920 рр. Науково-дослідний Інститут української картографії під головуванням С.Рудницького, створений в 1927 р. Навчальні атласи Мирона Кордуби. Географічна комісія НТШ. „Атлас України і суміжних країв” під редакцією В.Кубійовича. Комплексний атлас України. Діаспорні картографічні видання. Територія України на картах Австро-Угорської та Російської імперії. Картографічні видання СРСР. Карти

незалежної України.

Тема 17. Історична топоніміка.

Класифікація топонімів, характеристика їх окремих видів. Предмет та завдання історичної топоніміки. Назви населених пунктів, які походять від імен людей, прізвищ, прізвиськ. Топоніми, що беруть початок від характеру чи особливостей місцевості, в якій розміщене поселення. Назви, які є альтернативними до вищезгаданих з прикметниками: великий, малий, верхній, нижній, старий, новий тощо. Топоніми, що відображають заняття засновників чи мешканців поселення. Радянізовані штучні назви, надані, як правило, на зміну попереднім, „невигідним” з ідейних чи інших міркувань. Назви, що відображають етнічний склад засновників чи мешканців поселень. Топоніми, що свідчать про зв'язок поселень з храмами та релігійними конфесіями. Назви прихованого змісту. Топонімічний субстрат.

Топоніми як джерело з історії України. Виникнення і походження назв українських земель.

Мікропопонімія. Характерні риси сучасної топоніміки України. Походження назв полів, лук, урочищ, лісів, городищ.

Методика збирання і обробки топонімічних матеріалів. Критичне ставлення до легенд. Етимологічне походження топонімів. Лінгвістичний аналіз назв населених пунктів. Форманти.

Тема 18. Іконографія як спеціальна історична дисципліна

Предмет та завдання іконографії як спеціальної історичної дисципліни. Становлення в Україні іконографії як спеціальної історичної дисципліни. Мініатюри, їх вивчення та класифікація. Гравюри. Ксинографія. Гравюри „глибокого” та „плоского” друку. Офорт. Ілюстрації українських стародруків.

Виникнення портретного жанру. Портрет як історичне джерело. Портрети в країнах Стародавнього Сходу, Стародавній Греції та Римі. Середньовічні портрети. Портрет епохи Ренесансу. Портрети політичних та громадських діячів. Побутові портрети. Вивчення портрета іконографічними методами.

Надгробні портрети. Портрет людини – портрет епохи. Козацько-старшинські портрети як джерело з української історії.

Тема 19. Філателія як спеціальна історична дисципліна

Предмет та завдання філателії як спеціальної історичної дисципліни. Поява першої поштової марки. Марки як знаки поштової оплати та історичні джерела. Морські, річні, залізничні, благодійні та інші марки. Пам'ятні та ювілейні марки. Марки як розмінні монети. Позначення номіналу на марках. Колекціонування знаків поштової оплати. Світові філателістичні традиції. Розвиток філателії в Україні.

Тема 20. Зброєзнавство як спеціальна історична дисципліна

Предмет та завдання зброєзнавства як спеціальної історичної дисципліни. Формування зброєзнавства як наукової дисципліни. Зброя в первісному суспільстві, країнах Стародавнього Світу, в Середньовічній Європі. Винайдення вогнепальної зброї в XII ст. Нарізна зброя. Ракети, стрілецька та автоматична зброя. Зброя XX ст. Міномети, кулемети, танки, бойова авіація, зенітна зброя, авіаційні і глибинні бомби, вогнемети. Хімічна зброя. Протитанкова зброя та стрілецька автоматична зброя. Ядерна зброя.

Холодна зброя: типи, класифікація, еволюція. Стрілецька і вогнепальна зброя: типи, класифікація, еволюція.

Тема 21. Музеєзнавство як спеціальна історична дисципліна

Предмет, об'єкт та завдання музеєзнавства як спеціальної історичної дисципліни. Ключові поняття музеєзнавства.

Музейні колекції в державах Стародавнього світу, в епоху Середньовіччя, в період Відродження. Виникнення музеїв як спеціальних установ у XVI – XVII ст. Музейні установи XIX – XX ст. Функції музеїв. Класифікація музейних установ.

Збереження музейних фондів. Температурно-вологовий режим. Вимоги до приміщень, де зберігаються музейні експонати. Захист музейних фондів від

механічних пошкоджень. Збереження музейних фондів в екстремальних ситуаціях. Консервація та реставрація музейних предметів. Особливості зберігання музейних предметів в експозиції. Проблема організації відкритого зберігання фондів. Підготовка музейних фондів до транспортування.

Тема 22. Геортологія як спеціальна історична дисципліна

Предмет, об'єкт та завдання геортології як спеціальної історичної дисципліни. Свято як унікальний соціокультурний феномен. Джерела геортології. Свята в державах Стародавнього світу, в період Середньовіччя та в епоху Відродження, в новій та новітній час. Найдавніші обрядові свята. Офіційно-церковні масові і народні свята. Карнавальні свята. Театралізовані свята. Офіційні радянські свята. Презентації. Естетика свята.

Методи геортології: комплексне використання джерел, ретроспективний аналіз. Детальне вивчення фольклорного, етнографічного, археологічного, літературного, зображувального матеріалу. Дослідники свят. П.Куліш, Б.Грінченко, І.Франко, О.Пчілка, М.Грушевський, Д.Ліхачов, В.Петров тощо. Теоретичні питання геортології. Геортологія як наукова дисципліна в Україні.

Класифікація свят в сучасній Україні. Державні свята. Професійні та неофіційні свята. Календарні релігійні (православних конфесій). Господарсько-побутові. Родинні (побутові). Масові (різні за походженням).

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назва теми	Кількість годин, відведених на		
	лекції	практичні (семінарські), лабораторні заняття	самостійну роботу

Змістовий модуль.

Тема 1. Нумізматика як спеціальна історична дисципліна. Методика дослідження монетного скарбу та основні засади колекціонування монет	2		
Тема 2. Становлення регулярного грошового обігу на українських землях у період виникнення та розвитку Київської держави		2	
Тема 3. Формування монетних систем та особливості грошового обігу на українських землях в складі іноземних держав (XIV - перша половина XVII ст.)			8
Тема 4. Розвиток грошового господарства на українських землях у другій половині XVII - першій половині XVIII ст.			8
Тема 5. Особливості еволюції грошового господарства українських земель у складі Російської імперії (кінець XVII - початок XX ст.)			8
Тема 6. Грошовий обіг на західноукраїнських землях в кінці XVIII - початку XX ст.		2	
Тема 7. Розбудова монетно-грошового господарства у 1917 - 1991 рр.	2		
Тема 8. Боністика			6
Тема 9. Фалеристика як спеціальна історична дисципліна			8
Тема 10. Геральдика	2		
Тема 11. Сфрагістика як спеціальна історична дисципліна	2		
Тема 12. Вексилологія як спеціальна історична дисципліна	2		
Тема 13. Картографія як спеціальна історична дисципліна			8

Тема 14. Історична топоніміка			8
Тема 15. Іконографія як спеціальна історична дисципліна			8
Тема 16. Філателія як спеціальна історична дисципліна.			8
Тема 17. Зброєзнавство як спеціальна історична дисципліна			8
Тема 18. Музезнавство як спеціальна історична дисципліна			8
Тема 19. Геортологія як спеціальна історична дисципліна			8

Разом	10	4	94

Становлення регулярного грошового обігу на українських землях у період виникнення та розвитку Київської держави

Основні поняття: нумізматика, монети, гроші, грошовий обіг, арабські дірхеми, соліди, міліарісії, фоліси, денарії, златники, срібляники, гривня.

Проблеми для обговорення

1. Античні, візантійські, куфічні та західноєвропейські монети на території стародавньої Русі.
2. Найдавніші руські монети: златники і срібляники.
3. Безмонетний період. Срібні зливки як грошово-вагова одиниця. Київська, чернігівська та новгородська гривні.

Теми рефератів

1. Монети Ольвії.
2. Монети Херсонеса.

Завдання для самостійної роботи

Дайте науковий опис давньоруської гривні.

Література для опрацювання

Анохін В. Античні монети Північного Причорномор'я // Вісник Національного банку України. – 1996. – № 6. – С. 79–88.

Анохин В. Монеты античных городов Северо-Западного Причерноморья. – Київ: Наукова думка, 1989. – 128 с.

Александров П. Українські монети: символи державності // Розбудова держави.

– 1994. – № 4. – С. 52–54.

Античні монети – свідки історії і шедеври мистецтва // Вісник Національного банку України. – 1997. – № 2. – С. 58–62.

Банкноти і монети України: ілюстрований каталог / Додаток до журналу „Вісник Національного банку України”. – Київ, 2001. – 120 с.

Бойко А. Київське монетне карбування // Наука і суспільство. – 1990. – № 4. – С. 66–67.

Брайчевський М. Нумізмати́ка в темах давньої історії східнослов'янських племен // Історичні джерела та їх використання. – 1964. – Вип. 1. – С. 141–160.

Брайчевський М. Римська монета на території України. – К., 1959. – 245 с.

Введенський А., Дядиченко В., Стрельський В. Допоміжні історичні дисципліни. – Київ: Рададянська школа, 1963. – С. 189 – 197.

Грошові знаки та монети України: альбом. – Харків: Колорит, 2005. – С. 8–14.

Дубиняк Р., Цибаняк П. Грошова система в Україні за княжих часів // Київська старовина. – 1992. – Ч. 4. – С. 52–55.

Заболотських Б. “Сребро Ярославля”. – М.: Прометей, 1990. – 208 с.

Історія грошей і банківництва: підручник / За загальною редакцією проф. Ревенчука С. – Київ: Атіка, 2004. – С. 104 – 114.

Карышковский П. Монеты Ольвии: очерк денежного обращения Северо-Западного Причерноморья в античную эпоху. – Київ: Наукова думка, 1978. – 166 с.

Козубський А. Монетне карбування в Україні у XIV – XV століттях // Вісник Національного банку України. – 1996. – № 1. – С. 76–83.

Котляр М. Володимир на престолі, а це його срібло // Жовтень. – 1986. – № 9. – С. 79–88.

Кучеренко Э., Мошнягин Д. Нумизмати́ка в школе. – Москва: Просвещение, 1968. – С. 109–148.

Монеты античных городов Северо-Западного Причерноморья. – Київ, 1990. – 100 с.

Найдавніші грошово-кредитні операції на території України // Вісник

Національного банку України. – 1999. – № 7. – С . 61– 64.

Нестеренко П. Історія в монетах // Українська культура. – 1998. – № 4 – 5. – С. 3–39.

Семчишин С. Тисячоліття українських монет // Українська думка. – 1997. – 19 червня. – С. 2.

Шугаєвський В. Гроші // Енциклопедія Українознавства. – Т. 2. – Львів: НТШ, 1993. – С. 447; Його ж: Гривня, динарій // Там само. – С. 435,496.

Шуст Р. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні. Навчальний посібник. – Київ: Знання, 2007. – С. 55–76.

Ющенко В., Панченко В. Історія української гривні. – Київ: Бібліотека українця, 1999. – 96 с.

Янин В. Денежно-знаковые системы русского средневековья. Домонгольский период. – Москва: МГУ, 1956. – 207 с.

При підготовці першого питання дайте характеристику грошовому обігу на території стародавньої Русі до запровадження власного монетного виробництва у Києво-руській державі. Зверніть увагу на грошовий обіг у грецьких містах-колоніях на території Північного Причорномор'я, поширення римських, візантійських та західноєвропейських монет на території сучасної України. З'ясуйте роль арабських дірхемів у встановленні грошового обігу на території Київської держави. Чому ці монети називають куфічними? Які із названих грошових одиниць користувалися найбільшою популярністю? Обгрунтуйте свою відповідь.

При опрацюванні другого питання з'ясуйте передумови запровадження до обігу найдавніших руських монет: златників та срібляників. Дайте характеристику різним типам золотих та срібних монет Володимира Святославовича, срібних монет Ярослава Мудрого, Святополка Окаянного, Олега-Михаїла Тмутараканського. Проаналізуйте написи та зображення на монетах київських та удільних князів, яку інформацію вони дають досліднику, що вивчає історію Києво-руської держави. Скільки на сьогоднішній день виявлено златників та срібляників? В чому полягали особливості технології

виготовлення цих монет?

При підготовці третього питання з'ясуйте походження терміну гривня. Охарактеризуйте гривню як вагову та лічильну одиниці. Яке співвідношення гривні з іншими грошовими одиницями, що перебували в обігу на території Київської держави?

Дайте характеристику „безмонетному“ періоду XII – XIII ст. на території сучасної України. Чим було зумовлено обмежене використання монет у обмінних операціях впродовж зазначеного часового проміжку та виготовлення срібні зливків. З'ясуйте особливості київської, чернігівської, новгородської та інших гривень, при цьому зверніть увагу на їхню вагу, форму та особливості виготовлення. Що зумовило вагові параметри тих чи інших гривень, поширених на території Києво-руської держави.

**Грошовий обіг на західноукраїнських землях
в другій половині XVIII – початку XX ст.**

Основні поняття: золотий ринський, талер, гульден, крейцер, банкочетлі, золоті крони, крони, гелери.

Проблеми для обговорення

1. Монетний ринок Галичини, Буковини та Закарпаття в умовах австрійського панування (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.)
2. Грошова система Австрійської (Австро-Угорської) імперії в період срібного монометалізму.
3. Грошовий обіг на західноукраїнських землях в період золотого монометалізму (кінець XIX – початок XX ст.)

Література для опрацювання

Історія грошей і банківництва: підручник / За загальною редакцією проф. Ревенчука С. – К.: Атака, 2004. – С. 178–189.

Зварич В. До питання про грошовий обіг у Галичині під пануванням Австро-Угорщини // Історичні джерела та їх використання. – Вип. 2. – Київ, 1996.

Котляр М. Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV – XVIII ст. – Київ: Наукова думка, 1981. – 240 с.

Краузе С.В. Монети та грошовий обіг Галичини. – Коломия, 2000. – С. 71–88.

Шуст Р. НумізMATика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні. Навчальний посібник. – Київ: Знання, 2007. – С. 211–236.

При підготовці семінарського заняття основну увагу необхідно звернути на підручник Р. Шуста “НумізMATика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні. Навчальний посібник. – Київ: Знання, 2007.”

При опрацюванні першого питання семінарського заняття в першу чергу зверніть увагу на монетний статут від 7 травня 1750 р., що регламентував

карбування монет у австрійських володіннях впродовж другої половини XVIII – першої половини XIX ст. Яким було співвідношення між основними грошовими одиницями держави: талером, гульденом або золотим римським, крейцером? Дайте характеристику метрологічним параметрам та зовнішньому оформленню найпопулярнішої австрійської монети – талера Марії Терезії. Чим була зумовлена масова емісія банкнотів 1762 р.

З'ясуйте особливості запровадження австрійських монет та банкнот на території Галичини, Буковини та Закарпаття наприкінці XVIII ст. З якою метою проводилася емісія регіональних монет, призначених спеціально для грошового ринку Галичини. Впродовж якого терміну відбувався обмін польської монети на австрійську і яким було співвідношення при цьому між польськими і австрійськими грошовими одиницями.

Охарактеризуйте суть грошової реформи 1815 – 1816 рр. у Австрійській імперії та на українських землях, що входили до її складу та особливості монетного карбування за правління Фердинанда I (1835 – 1848 рр.). Дайте характеристику фінансовому становищу держави під час революційних подій 1848 – 1849 рр.

При підготовці другого питання семінарського заняття зверніть увагу на особливості функціонування грошової системи Австрійської (Австро-Угорської) імперії в період срібного монометалізму. З'ясуйте суть віденської монетної конвенції від 24 січня 1857 р. між Австрією та державами Німецького Митного Союзу та імператорського патенту від 1 грудня 1858 р., що запроваджував нову австрійську валюту. Які зміни відбулися у метрологічних параметрах емісії австрійських монет та у співвідношенні між різними номіналами? З якою метою було запроваджено до обігу золоті крони і золоті напівкрони. З'ясуйте реальну вартість паперових грошових знаків при обміні на повновартісну монету. Охарактеризуйте зміни, що відбулися в організації монетно-грошового господарства після утворення дуалістичної імперії 1867 р.

При підготовці третього питання семінарського заняття з'ясуйте передумови запровадження в Австро-Угорській імперії золотого монометалізму та суть та

наслідки грошової реформи 1892 – 1893 р. та особливості грошового обігу на західноукраїнських землях в період функціонування золотої кронувої валюти наприкінці XIX – початку XX ст. Назвіть основну грошово-лічильну одиницю, що була запроваджена 1893 р. та розмінну до неї монету. Охарактеризуйте особливості монетного обігу в Австро-Угорщині під час Першої світової війни.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Заняття 1

Формування монетних систем та особливості грошового обігу на українських землях в складі іноземних держав (XIV – перша половина XVII ст.)

Основні поняття: празькі гроші, напівгроші, денарії, литовські денарії, напівгроші коронні, третяки, дукат, тригрошовик, шостак, талер, напівталер, орти, півторагрошоки.

Проблеми для обговорення

1. Основні риси грошового обігу в Україні в XIV – першій половині XVII ст.
2. Функціонування Львівського монетного двору в другій половині XIV – на початку XV ст.
3. Монетне карбування у Київському, Новгород-Сіверському та Подільському удільних князівствах у складі Великого князівства Литовського в XIV ст.

Література для опрацювання

Історія грошей і банківництва: підручник / За загальною редакцією проф. Ревенчука С. – Київ: Атіка, 2004. – С. 120–132.

Козубський А. Монетне карбування в Україні у XIV – XV століттях // Вісник Національного банку України. – 1996. – № 1. – С. 76–83.

Котляр М. Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV – XVIII ст. – Київ: Наукова думка, 1981. – 240 с.

Котляр М. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. – Київ, 1971. – 175 с.

Котляр М. Грошовий ринок Галицької Русі другої половини XIV – першої чверті XV ст. // Історичні джерела та їх використання. – 1966. – Вип. 2. – С. 171–183.

Свешніков І. До історії карбування монет у Львові (за матеріалами Львівського історичного музею) // Історичні джерела та їх використання. – 1964. – Вип.1 – С. 268–276.

Спаський І. Дукати і дукачі України. Історико-нумізматичне дослідження. – Київ: Наук. думка, 1970. – 168 с.

Черков Є. Про грошовий обіг на Україні у XVII столітті // Історичні джерела та їх використання. – 1966. – Вип. 2. – С. 194–202.

Шугаєвський В. Гроші // Енциклопедія Українознавства. – Т. 2 – Львів: НТШ, 1993. – С. 447; Його ж: Гривня, динарій // Там само. – С. 435,496.

Шуст Р. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні. Навчальний посібник. – Київ: Знання, 2007. – С. 90–99.

При підготовці семінарського заняття основну увагу необхідно звернути на підручники “Історія грошей і банківництва: підручник / За загальною редакцією проф. Ревенчука С. – Київ: Атіка, 2004” та “Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні. Навчальний посібник. – Київ: Знання, 2007.” Р. Шуста.

При підготовці першого питання дайте характеристику грошовому обігу на території України впродовж XIV – першої половині XVII ст. Охарактеризуйте найбільш поширені лічильні одиниці, що використовувалися на українських землях. При цьому зверніть увагу на поширення на її території таких грошових одиниць як празькі гроші, литовські денарії, навгроші, що карбувалися на Львівському монетному дворі, навгроші коронні, які виготовляли краківські монетарні; дукати, тригрошовики, шостаки, талери, орти, півторагрошовики. З’ясуйте роль третяків та мідних денаріїв у грошовому обігу на території України впродовж зазначеного часового проміжку. Охарактеризуйте грошові реформи 1526, 1578 – 1580 рр. Які нововведення в грошових розрахунках запровадили королі Зигмунт I, Зигмунт II Август, Стефан Баторій, Зигмунт III Ваза.

При підготовці другого питання семінарського заняття спочатку відповідь на запитання: чим було зумовлене функціонування Львівського монетного двору впродовж другій половині XIV – на початку XV ст. Чи збереглися

архівні, що містять інформацію про його діяльність? Які відомості про Львівський монетний двір вони дозволяють отримати дослідникам? Дайте характеристику монетам, що карбувалися на вищезгаданій монетарні в роки правління Казимира Великого, Владислава Опольського, Людовіка Угорського, Владислава Ягайла. Охарактеризуйте технологію виготовлення монет на Львівській монетарні.

При опрацюванні третього питання семінарського заняття зверніть увагу на монетне карбування у Київському, Новгород-Сіверському та Подільському удільних князівствах у складі Великого князівства Литовського в XIV ст. З'ясуйте політичні передумови, що сприяли монетному карбуванню у вищевказаних удільних князівствах впродовж 80-х рр. XIV ст. Зверніть увагу на зовнішні особливості, метрологічні параметри та кількість виявлених на сьогодні монет Володимира Ольгердовича, Дмитра-Корибута, Костянтина Коріятовича тощо. Яку роль у їхньому дослідженні відіграють монетні скарби.

Розвиток грошового господарства на українських землях у другій половині XVII – першій половині XVIII ст.

Основні поняття: боратинки, тимфи, денга, південги, полушка, копійка, єфимка.

Проблеми для обговорення

1. Монетні реформи Речі Посполитої другої половини XVII – останньої третини XVIII ст.
2. Грошовий обіг у середовищі українського козацтва. Проблема власної грошової одиниці для козацького війська.
3. Грошовий обіг в Україні після союзу з Московською державою.

Теми рефератів

Історія Львівського монетного двору (друга половина XIV – середина XVII ст.)

Література для опрацювання

Історія грошей і банківництва: підручник / За загальною редакцією проф. Ревенчука С. – Київ: Атіка, 2004. – С. 139–146.

Зварич В. З історії Львівського монетного двору в середині XVII ст. // Архіви України. – 1971. – № 2.

Котляр М. Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV – XVIII ст. – Київ: Наукова думка, 1981. – 240 с.

Котляр М. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. – Київ, 1971. – 175 с.

Котляр М. Грошовий ринок Галицької Русі другої половини XIV – першої

чверті XV ст. // Історичні джерела та їх використання. – 1966. – Вип. 2. – С. 171–183.

Краузе С. Монети та грошовий обіг Галичини. – Коломия, 2000. – С. 37–70.

Кучеренко Э., Мошнягин Д. Нумизматика в школе. – М.: Просвещение, 1968. – С. 127–131.

Пронштейн А., Кияшко В. Вспомогательные исторические дисциплины. – Москва: Просвещение, 1973. – С. 64–65.

Свешніков І. До історії карбування монет у Львові (за матеріалами Львівського історичного музею) // Історичні джерела та їх використання. – 1964. – Вип.1 – С. 268–276.

Спаський І. Дукати і дукачі України. Історико-нумізматичне дослідження. – Київ: Наукова думка, 1970. – 168 с.

Черков Є. Про грошовий обіг на Україні у XVII столітті // Історичні джерела та їх використання. – 1966. – Вип. 2. – С. 194–202.

Шугаєвський В. Гроші // Енциклопедія Українознавства. – Т. 2. – Львів: НТШ, 1993. – С. 447.

Шуст Р. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні. Навчальний посібник. – Київ: Знання, 2007. – С. 147–161.

При підготовці першого питання зверніть увагу на монетну ординацію 1650 р. та наступні зміни монетної стопи у 1654, 1658, 1659 рр. Яку роль у грошовій Речі Посполитій відігравали мідні шеляги та срібні злотівки? Назвіть народні назви, що отримали вищевказані грошові одиниці. З'ясуйте як вплинула діяльність орендарів монетних дворів Тіта Лівія Боратіні і Андрія Тимфа на фінансову систему держави. Охарактеризуйте монетне карбування за правління Яна III Собеського, Августа II, Августа III, Станіслава Августа Понятовського та їхній вплив на грошову систему Речі Посполитій та українських земель, що входили до її складу.

При опрацюванні другого питання охарактеризуйте грошовий обіг у середовищі українського козацтва у середині XVII ст. Яку роль у їхньому грошовому відігравали голанські левендальдери, турецькі піастри, башлики і акче. З'ясуйте, в яких писемних джерелах вміщена інформація про карбування монет гетьманом Богданом Хмельницьким та чи знайдені речові

джерела, що підтверджують цю гіпотезу. Охарактеризуйте монетну чеканку за гетьманування Петра Дорошенка та Івана Самойловича. Яку роль у грошовому обігу відігравали севські чехи, відкарбовані 1686 р.

При підготовці третього питання розкрийте особливості грошового обігу на території Московської держави починаючи з 30-х рр. XVI до кінця XVII ст. При цьому зверніть увагу на монетну реформу Олени Глинської. Назвіть монети, що відігравали провідну роль у грошовому обігу до середини XVII ст. Охарактеризуйте грошовий обіг в Україні після союзу з Московською державою. Чому „єфимка“ стала однією із найпопулярніших монет на українських землях? Розкрийте суть грошової реформи російського царя Олексія Михайловича. Як проводився обмін срібних монет на мідні та до яких соціальних наслідків це привело? Чому народне повстання в Москві 1662 р. отримало назву Мідний бунт. З'ясуйте чи перебувала в обігу на території Наддніпрянщини у другій половині XVII ст. іноземна валюта? Якщо так, то назвіть найбільш популярні монетні номінали.

Особливості еволюції грошового господарства українських земель у складі Російської імперії (кінець XVII – початок XX ст.)

Основні поняття: рубль, полтина, півполтинник, гривна, півгривна, червонець, імперіал, півімперіал, асигнації, кредитні білети, пам'ятні монети.

Проблеми для обговорення

1. Грошова реформа Петра I та її вплив на грошове господарство українських земель.
2. Грошове господарство українських земель у складі Російської імперії (XVIII – початок XX ст.)
3. Паперові гроші на українських землях (друга половина XVIII – початок XX ст.)

Література для опрацювання

Історія грошей і банківництва: підручник / За загальною редакцією проф. Ревенчука С. – Київ: Атіка, 2004. – С. 140–146.

Котляр М. Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV – XVIII ст. – Київ: Наукова думка, 1981. – 240 с.

Краузе С. Монети та грошовий обіг Галичини. – Коломия, 2000. – С. 58–59.

Кучеренко Э., Мошнягин Д. Нумизматика в школе. – М.: Просвещение, 1968. – С. 135–143.

Пронштейн А., Кияшко В. Вспомогательные исторические дисциплины – Москва: Просвещение, 1973. – С. 65–67.

Спаський І. Дукати і дукачі України. Історико-нумізматичне дослідження. – Київ: Наук. думка, 1970. – 168 с.

Шугаєвський В. Гроші // Енциклопедія Українознавства. – Т. 2. – Львів: НТШ, 1993. – С. 447.

Шуст Р. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні.

При підготовці першого питання охарактеризуйте особливості грошової реформи Петра I, яка тривала з 1698 до 1718 р., та її вплив на грошове господарство українських земель. Назвіть назви нових монет, що з'явилися в Росії наприкінці XVII – початку XVIII ст. Як змінилося їхнє зовнішнє оформлення. З'ясуйте значення рубля, полтини, півполтинника, гривни, півгривни, червонця, імперіалів та напівімперіалів у грошовому обігу на українських землях наприкінці XVII – першій половині XVIII ст.

При опрацюванні другого питання охарактеризуйте грошове господарство українських земель у складі Російської імперії у другій половині XVIII – на початку XX ст. В чому полягали особливості монетної чеканки за Катерини II, Павла I, Олександра I, Миколи I? Проаналізуйте суть та наслідки грошових реформ Російській імперії у 1840 р. та 1895 – 1897 рр. Яке значення для держави, загалом, та українських земель, зокрема, мало запровадження в Російській імперії золотого монометалізму? Назвіть золоті, срібні та мідні монети, які перебували в обігу в державі на початку XX ст. Охарактеризуйте фінансову систему Росії під час Першої світової війни.

При опрацюванні третього питання з'ясуйте обставини появи перших паперових грошових документів в Російській імперії 1769 р. Охарактеризуйте особливості зовнішнього оформлення перших російських асигнацій. Вкажіть розміри емісії асигнацій за Катерини II, Павла I, Олександра I. Назвіть обставини, що зумовили запровадження до обігу депозитних та кредитних білетів у 40-х рр. XIX ст. Як змінилися паперові російські грошові знаки внаслідок реформи 1895 – 1897 рр.? Поясніть якими економічними факторами була зумовлена величезна емісія паперових грошових знаків впродовж Першої світової війни. З'ясуйте значення паперових грошей на українських землях у другій половині XVIII – початку XX ст.

Основи боністики

Основні поняття: боністика, паперові гроші, цінні папери (акції, облігації, сертифікати), емісія, емітент, номінал.

Проблеми для обговорення

1. Предмет і завдання боністики, особливості виникнення, становлення та сучасний стан.
2. Паперові гроші: історія появи та поширення, цінність як історичного джерела для вивчення політичної та економічної історії країн світу.
3. Паперові гроші незалежної України.

Література для опрацювання

Бумажные деньги, ходившие на Украине: Каталог XX ст. / Сост. Бадаев А. – Чернигов, 1991 – 196 с.

Банкноти і монети України: Ілюстрований каталог / Додаток до журналу “Вісник Національного банку України” – Київ, 2001. – 120 с.

Вермуш Г. Аферы с фальшивыми деньгами. Из истории подделки денежных знаков. – Москва: Международные отношения, 1990. – 224 с.

Гроші в Україні: факти і документи / Дмитрієнко М., Ющенко В. та ін. – Київ, 1998. – 454 с.

Історія грошей і банківництва: підручник / За загальною редакцією проф. С. Ревенчука С. – К.: Атіка, 2004. – С. 283–294.

Кришталь А. Тут друкуються гривні // Вісник Національного банку України. – 1996. – № 5. – С. 22 – 24.

Комарницька З. Історія грошей: навчальний посібник для студентів вузів. –

Львів, 1998. – 111 с.

Кульчицький С. Перші українські гривні (1918 р.) // Історія України. – 1998. – № 10. – С. 6.

Мартос Б. Українська валюта 1917 – 1920 років // Україна. – 1992. – № 2. – С. 4–10.

Про випуск в обіг національної валюти – гривні // Вісник Національного банку України. – 1996. – № 5. – С. 32–38.

Про введення в обіг банкнот номінальною вартістю 10 і 20 гривень 2001 року // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 12. – С. 53.

Про введення в обіг банкноти номіналом 200 гривень // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 10. – С. 59.

Про введення в обіг банкноти номіналом 20 гривень зразка 2003 року // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 12. – С. 60–63.

Про введення в обіг банкноти номіналом 50 гривень зразка 2004 року // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 3. – С. 34–37.

Тхоржевский Р. Отечественная бонистика: Учеб. пособие. – К., 1988. – 68 с.

Тхоржевский Р. Бонистика // Вопросы истории. – 1985. – № 6. – С. 171–194.

Шуст Р. Нумізмати́ка: історія грошового обігу та монетної справи в Україні. – Київ: Знання, 2007. – С. 327–351.

При опрацюванні першого питання семінарського заняття спочатку необхідно з'ясувати предмет та завдання боністики, особливості її формування як наукової дисципліни. При цьому зверніть увагу на наукові установи, громадські організації та окремих науковців, що займалися колекціонуванням та дослідженням паперових грошових знаків та цінних паперів. Назвіть найбільш поширені схеми класифікація бон. Які з них найбільш доречно застосовувати при вивченні паперових грошових знаків та цінних паперів?

При підготовці другого питання семінарського заняття зверніть увагу історію появи та поширення паперових грошових знаків в різних країнах світу, на основні їхні переваги та недоліки в порівнянні із монетами та найбільш характерні ознаки бон: емблематичні, палеографічні, хронологічні,

метрологічні, орнаментальні, філігранологічні, епіграфічні, дипломатичні, орфографічні.

З'ясуйте джерелознавче значення паперових грошей, зокрема, їх важливість для вивчення економічних, соціально-політичних, культурних аспектів історії людства. Яким чином дослідник може отримати інформацію про емітентів, встановити причини, час і обставин емісії окремих грошових знаків?

При опрацюванні третього питання семінарського заняття спробуйте прослідкувати за формуванням грошової системи незалежної України, зокрема, створенням власної банківської системи, запровадженням у готівковий обіг тимчасової (перехідної) грошової одиниці – українського купоно-карбованця, створенням Банкотної фабрики та Банкотно-монетного двору Національного банку України. Коли було запроваджено до обігу національну грошову одиницю – гривню? Зверніть увагу на особливості оформлення лицьового та зворотного боків банкнот номіналом 1,2, 5, 10, 20, 50, 100 гривень. Коли було запроваджено в обіг банкноти номіналом 200 та 500 гривень та в чому полягають особливості їхнього зовнішнього вигляду? Чому відбулася зміна дизайну української гривні, починаючи з 2003 р. ?

Фалеристика

Основні поняття: фалеристика, фалера, орден, нагорода, відзнака, знак ордена, ступені ордена, девіз.

Проблеми для обговорення

(до першого заняття)

1. Поняття фалера. Предмет і завдання фалеристики.
2. Фалеристика як спеціальна історична дисципліна.
3. Першопочатки нагородної справи в Україні.
4. Ордени Російської імперії.

(до другого заняття)

1. Українські нагороди доби визвольних змагань 1917 – 1919 рр.
2. Українські ордени та медалі періоду Другої світової війни. Відзнаки УПА.
3. Нагороди УРСР та СРСР.
4. Сучасна система державних нагород в Україні.

Завдання для самостійної роботи

1. Дайте визначення поняттю „знак ордена”. Наведіть приклади.
2. Опишіть відзнаки Президента України.
3. Назвіть, кого з українців було нагороджено почесними відзнаками інших країн.

Література для опрацювання

1. Битинський М. Українські військові відзначення // Вісті комбатанта. – Торонто-Нью-Йорк. – 1968. – Ч. 1. – С. 18 – 24; Ч. 2. – С. 26 – 31; Ч. 3. – С. 42–47.
2. Бузало В. До історії створення знака ордена Залізного Хреста УНР // Третя наукова геральдична конференція. – Львів, 1993. – С. 10–13.
3. Будзало В. Почесна відзнака Президента України // Четверта наукова геральдична конференція. – Львів, 1994. – С. 13–15.
4. Будзало В. Орден „За заслуги” (до 10-річчя першої нагороди незалежної України) // УІЖ. – 2002. – № 6. – С. 78–91.
5. Бузало В., Табачник Д. Історія ордена Трудового Червоного прапора УСРР (1921 – 1933 рр.) // УІЖ. – 1996. – С. 75–89.
6. Бурков В. Фалеристика: Учебное пособие. – Москва, 2000. – 167 с.
7. Бурков В. Фалеристика: Учебное пособие. – Ленинград, 1985. – 58 с.
8. Бурков В. Фалера й фалеристика / О вспомогательных исторических дисциплинах // Вестник Ленинградского университета. История, языки, литература. – 1981. – № 2. – С. 27–30.
9. Бурков В. Фалеристика – вспомогательная историческая дисциплина // Вестник Ленинградского университета. История, языки, литература. – 1975. – № 8. – С. 166–177.
10. Всеволодов И. Беседы о фалеристике: из истории наградных систем. – Москва, 1990. – 336 с.
11. Дуров В. Знаки отличия XVII – XX вв. как исторические источники // Проблемы источниковедения истории СССР и специальных исторических дисциплин. – М., 1984. – С. 170–174.
12. Єрисов О. Бойові нагороди: від Київської Русі до Великої Вітчизняної // Наука і суспільство. – 1982. – № 7. – С. 34–36.
13. Закон України „Про державні нагороди України” від 16 березня 2000 р.
14. Задорнова Н. Потомки древней фалары: о науке, которая изучает историю орденов, медалей и иных знаков отличия // Эхо планеты. – 1993. – № 1. – С. 48–51.
15. Махала Є. Перша нагорода незалежної України // Знак. – 1994. – 7 жовтня.
16. Климкевич Р. Найвищі відзнаки Західно-Української Народної Республіки // Український історик. – 1968. – Ч. 1 – 4. – С. 119–120.

17. Колесников Г., Рожков А. Ордена й медали ССРСР. – Минск, 1985. – 127 с.
18. Нагороди України // Пам'ятки України: історія та культура. – 1995. – № 2.
19. Нагороди України: історія, факти, документи. У 3-х тт. / Табачник Д., Дмитрієнко М. та ін. – К., 1996.
20. Ордени й відзнаки УСРР // Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. – Т. 5. – С. 1868.
21. Савичев М. Орден Богдана Хмельницького // УІЖ. – 1970. – № 12. – С. 132–133.
22. Семотюк Я. Українські військові відзнаки: ордени, хрести, медалі та нашивки. – Торонто, 1991. – 50 с.
23. Сім'янців В. Ордени, хрести і відзнаки українських армій в роках 1914–1945 // Вісті комбатанта. – 1966. – Ч. 3. – С. 49–50.
24. Соловей С. Відзнаки УНР // Архіви України. – 1992. – № 1 – 3. – С. 61–68; № 5 – 6. – С. 62–66.
25. Українська фалеристика. З історії нагородної спадщини. У двох книгах. Кн. 1. – Київ: Либідь, 2004. – 480 с.
26. Шепелев Л. Титулы, мундиры, ордена. – Ленинград, 1991. – 224 с.
27. Чмир М. Військові нагороди в Західноукраїнській Народній Республіці (1918–1919 рр.) // УІЖ. – 1999. – № 5. – С. 50–56.

При підготовці першого питання семінарського заняття дайте визначення поняттю „фалера”. З'ясуйте, яку інформацію про фалеристичні відзнаки зафіксовано „Історії” Геродота, „Природничій історії” Плінія та працях інших вчених. Охарактеризуйте нагородні традиції Стародавніх Греції та Риму. Які нагороди були найпрестижнішими в епоху Середньовіччя. Коли з'являються релігійні та світські ордени. Назвіть найпрестижніші європейські нагороди XIV – XVI ст. З'ясуйте предмет та завдання фалеристики як наукової дисципліни.

При підготовці другого питання семінарського заняття спочатку дайте відповідь на запитання хто і коли вперше запровадив термін „фалеристика” до наукового обігу. Назвіть перші фахові дослідження в галузі фалеристики. З'ясуйте внесок російських та українських вчених у розвиток фалеристики як

науки. Яке значення для дослідників цієї дисципліни має статистика нагороджених. Зробіть класифікація сучасних нагород.

При підготовці третього питання семінарського заняття охарактеризуйте систему заохочень найкращих воїнів у Києво-Руській та Українській козацькій державах.

При підготовці четвертого питання семінарського заняття зверніть увагу на те, коли було запроваджено перший російський орден Андрія Первозданного та назвіть відомих Вам кавалерів цього ордена. Чому орден святого Георгія Побідоносця вважався найвищою і найпочеснішою військовою нагорода з 1769 р. Коли і з якою метою було запроваджено в Російській імперії солдатський Георгіївський хрест? Назвіть відомих Вам кавалерів так званого „георгіївського банту”. Скільки загалом в державі до 1917 р. було запроваджено орденів? Перелічіть частину з них та дайте відповідь на запитання, які з орденів Російської імперії давали право на особисте та наслідне дворянство?

При підготовці першого питання другого семінарського заняття зверніть увагу на українські військові нагороди, запроваджені українськими національними урядами впродовж 1917 – 1921 рр. Яке значення та зовнішній вигляд мали щоденний та парадний хрести Легіону Українських січових стрільців та Галицький хрест Української галицької армії. Охарактеризуйте ювілейні відзнаки та нагороди, що використовувалися в середовищі української діаспори.

При підготовці другого питання другого семінарського заняття з'ясуйте особливості радянської нагородної системи, що була запроваджена у листопаді 1917 р. Коли були запроваджені орден Червоного прапора та орден Леніна. Охарактеризуйте радянські військові нагороди запроваджені в період Другої світової війни: ордени Вітчизняної війни I і II ступеня, Слави трьох ступенів, полководців Суворова, Кутузова, Богдана Хмельницького трьох ступенів, Ушакова і Нахімова двох ступенів, Олександра Невського, орден „Перемога”. Який з них вважався найпочеснішим? Охарактеризуйте бойові відзнаки УПА.

При підготовці третього питання другого семінарського заняття зверніть увагу на те, як нагороджували радянських людей за трудові та інші заслуги. Охарактеризуйте нагороди, запроваджені в СРСР у 60 – 70-х рр. ХХ ст.: ордени Жовтневої революції, Дружби народів, Трудової Слави трьох ступенів, „За службу Батьківщині в Збройних силах СРСР” тощо. Впродовж якого періоду і за які заслуги в УРСР нагороджували орденом „Трудового червоного прапора УРСР”? Назвіть інші відомі Вам нагороди УРСР. Яку кількість орденів було загалом запроваджено в СРСР?

При підготовці четвертого питання другого семінарського заняття охарактеризуйте система сучасних державних нагород в Україні на основі Закону України від 16 березня 2000 р. „Про державні нагороди”. З’ясуйте за які заслуги і кого в Україні нагороджують званням Героя України, орденами князя Ярослава Мудрого п’ятьох ступенів, „За заслуги” трьох ступенів, Богдана Хмельницького, „За мужність”, княгині Ольги, Данила Галицького, медалями, іменною вогнепальною зброєю, відзнаками Президента України, Національною премія України ім. Т.Шевченка, Державною премія України в галузі науки і техніки та іншими, почесними звання України.

Історична топоніміка

Основні поняття: ономастика, антропоніміка, топоніміка, етноніміка, гідроніміка, географічні назви, топонімічний субстрат

Проблеми для обговорення

1. Класифікація топонімів, характеристика їх окремих класів. Топонімічний субстрат.
2. Топоніми як джерело з історії України. Походження історичних назв українських етнічних земель.
3. Мікротопонімія. Характерні риси сучасної топоніміки України.
4. Методика збирання і обробки топонімічних матеріалів.

Теми рефератів

1. Історичні назви міст України.
2. Історичні назви річок України.

Проблемні питання

Що означають назви континентів (Євразія, Північна та Південна Америка, Африка, Австралія, Антарктида)?

Поясніть етимологію назв „Русь” та „Україна”.

Поясніть етимологію назв „Буковина”, „Волинь”, „Галичина”, „Закарпаття”, „Полісся”, „Слобожанщина”, „Таврія”.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготуйте повідомлення про походження назви рідного населеного пункту.

Література для опрацювання

1. Агеева Р.А. Происхождение имен рек и озер. – Москва, 1985. – 144 с.

2. Введение в специальные исторические дисциплины. – Москва, 1990. – С. 215–225.
3. Гідрономічний атлас України. – Київ, 1967.
4. Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. – Т. 1 – 10 (відповідні статті).
5. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. – Київ, 1985.
6. Етимологічний словник української мови: у 7-ми томах. – Київ, 1983–1989.
7. Заставний Ф. Українські етнічні землі. – Львів, 1992.
9. Купчинський О.А. Найдавніші словенські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень. – К., 1981.
11. Лобода В.В. Топонімія Дніпро-Бузького межиріччя. – К., 1976.
12. Макаруч С. Історичні не писемні джерела: курс лекцій. – Львів: ЛНУ, 2002. – С. 136–141.
13. Матвеев А. Методы топонимических исследований: Учебное пособие. – Свердловск, 1986.
14. Мурзаев З. Очерки топонимики. – Москва, 1974.
15. Нерознак В. Названия древнерусских городов. – Москва, 1983.
17. Словник гідронімів України. – Київ, 1979.
18. Шаблій Ф. Географія України. – Київ, 1996.
19. Янко М. Топонімічний словник-довідник: Українська РСР. – Київ, 1973. – 192 с.

При підготовці першого питання семінарського заняття

спочатку необхідно звернути увагу на предмет та завдання історичної топоніміки. Класифікацію топонімів та характеристика їх окремих видів варто зробити на основі схеми запропонованої С.Макарчуком у навчальному посібнику „Історичні не писемні джерела: курс лекцій”. Наведіть приклади назв населених пунктів, які походять від імен людей, прізвищ, прізвиськ; топонімів, що беруть початок від характеру чи особливостей місцевості, в якій розміщене поселення; назв, які є альтернативними до вищезгаданих з прикметниками: великий, малий, верхній, нижній, старий, новий тощо; топонімів, що відображають заняття засновників чи мешканців поселення; радянізованих штучних назв, наданих, як правило, на зміну попереднім, „невигідним” з ідейних чи інших міркувань; назв, що відображають етнічний склад засновників чи мешканців поселень; топонімів, що свідчать про зв'язок поселень з храмами та релігійними конфесіями; назви прихованого змісту. З'ясуйте роль топонімічного субстрату у формуванні назв міст і сіл на території України.

При підготовці другого питання семінарського заняття в першу чергу зверніть увагу на різні версії трактування етноніму „Україна”. Поясніть виникнення і походження назв українських земель.

При підготовці третього питання семінарського заняття дайте визначення поняттю „ мікротопонім”. Звідки як правило беруть походження назви полів, лук, урочищ, лісів, городищ. Охарактеризуйте мікротопоніми Вашого села або міста. З'ясуйте характерні риси сучасної топоніміки України.

При підготовці четвертого питання семінарського заняття необхідно звернути увагу на особливості методика збирання і обробки топонімічних матеріалів, а саме на критичне ставлення до легенд; з'ясування етимологічного походження топонімів, лінгвістичний аналіз назв населених пунктів, дослідження формантів.

Історична картографія

Основні поняття: карта або мапа, топографічна карта, картограма, масштаб, координати, пантограф.

Проблеми для обговорення

1. Основи вивчення карти.
2. Антична картографічна традиція.
3. Середньовічна картографія.
4. Україна у вітчизняній та зарубіжній картографії.

Реферат: „Герхард Меркатор”.

Література для опрацювання

1. Вавричин М., Дашкевич Я., Криштолович І. Україна на стародавніх картах (кінець XV – перша половина XVII ст.) – Київ: Картографія, 2004. – 201 с.
2. Введение в специальные исторические дисциплины: Учебное пособие / Т.Гусарова, О.Дмитриева, И.Филиппов и др. – Москва, 1990. – 280 с.
2. Алайнер А., Ларионова А., Чуркин В. Герхард Меркатор. – Москва, 1962. – 200 с.
3. Атлас географических открытий. – Москва, 1959. – 80 с.
4. Галкович Б. К вопросу о применении картографического метода в историческом исследовании // История СССР. – 1974 – №3.
5. Галкович Б. Картографічні джерела та їх застосування для вивчення історії України XVIII ст. // УІЖ. – 1971. – № 9. – С. 138–145.
6. Іваньков П.О. Про хронологічні рамки історичних карт // УІЖ. – 1978. – № 6. – С. 52–57.
8. Поспелов Е.М. Топонимика й картографія. – Москва, 1971. – 280 с.
9. Постников А.В. Развитие картографии й вопросы использования старых карт. – Москва, 1985. – 150 с.

10. Сосса Р. Історія картографування території України. – Київ: Либідь, 2007. – 335 с.
11. Сосса Р. Стан і проблеми дослідження картографії України // Пам'ять століть. – 2003. – № 2. – С. 127–131.
12. Салищев К.А. Картоведение. – Москва, 1982. – 280 с.
13. Чекин Л. Картография христианского средневековья VIII – XIII вв.: тексты, перевод, комент. – Москва: Восточная литература, 1999. – 366 с.

При підготовці семінарського заняття варто використати як основний підручник „Сосса Р. Історія картографування території України. – Київ: Либідь, 2007. – 335 с. ”.

При опрацюванні першого питання семінарського заняття дайте визначення поняттю „картографія”, з'ясуйте основні завдання картографії як наукової дисципліни, зверніть увагу на основні досягнення античної, середньовічної, нової та новітньої картографії та дослідників, що працювали в цій галузі знань на різних етапах розвитку людства. Зверніть увагу на основні наукові установи в Україні, що займаються питаннями картографування та новітні методи, які вони застосовують у своїй роботі.

При опрацюванні другого питання семінарського заняття з'ясуйте ким вперше було доведено, що Земля круглої форми, хто ввів до наукового обігу лінію орієнтиру із заходу на схід, започаткував побудову й використання картографічних сіток, запровадив поняття „широта” і „довгота” тощо? Зверніть увагу на найбільш знакові дослідження у галузі античної картографії, зокрема, „Географію” Страбона, „Географію” Клавдія Птолемея та особливості римської картографічної традиції.

При підготовці третього питання семінарського заняття охарактеризуйте основні тенденції розвитку середньовічної картографії. При цьому особливу увагу варто звернути на абстрактно-схоластичну картографію (монастирські карти) та морські карти – портолани. Проаналізуйте зображення карт, вміщених у праці А.Кальнофойського „Тератургіма” та в „Києво-Печерському патерику” різних редакцій.

При підготовці четвертого питання семінарського заняття дайте відповідь

на запитання: чи зображалася територія України на найдавніших античних, середньовічних та інших картографічних пам'ятках. Якщо так, то назвіть їх. Охарактеризуйте становлення і розвиток української вітчизняної картографії у XX – XXI століттях. При цьому зверніть увагу на працю таких вчених як С.Рудницький, М.Кордуба, В.Кубійович, українських зарубіжних та інших дослідників, що були причетні до створення карт.

Іконографія

Основні поняття: іконографія, зображувальні джерела, ікона, фреска, мозаїка, мініатюра, портрет, ілюстрація, гравюра, літографія, офорт, фотографія.

Проблеми для обговорення

1. Становлення іконографії в Україні як спеціальної історичної дисципліни.
2. Типи історичних зображувальних джерел: мініатюра, гравюра, ікона та інші.
3. Портрет як історичне джерело.

Теми рефератів

1. Іконографія гетьмана І. Мазепи.
2. Іконографія гетьмана Б. Хмельницького.
3. Іконографічні публікації сучасних українських часописів.

Проблемні питання

1. У чому полягають геральдичні, сфрагістичні, нумізматичні, етнографічні особливості портретних зображень?
2. Назвіть основні напрями використання іконографічних джерел в історичних дослідженнях.

Література для опрацювання

1. Андронникова М.И. Об искусстве портрета. – Москва, 1975.
2. Белецкий П.А. Украинская портретная живопись XVII – XVIII века. – Ленинград, 1998.
3. Білецький П. Український портретний живопис XVI – XVIII ст. – Київ, 1969.
4. Вспомогательные исторические дисциплины: историография и теория. – Київ,

1988.

5. Гариман Ш. Портрет Байди Вишневецького // Київ. – 1992. – № 9. – С. 157.
6. Глинка В.М. К методике определения личностей, изображенных на портретах и датировки произведений искусства по форме одежды и орденом знакам // Геральдика. Материалы и исследования: Сборник научных трудов. – Ленинград, 1983 – С. 84–89.
7. Гординський С. Портрет // Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. – Т. 6. – С. 2267–2270.
8. Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. – Т.1 – 10 (статті про відомих митців-портретистів).
9. Зображувальні джерела // Історичне джерелознавство / За ред. Калакури Я. С. – С. 245–276.
10. Косолапов В.А. Некоторые примеры использования историко-предметного метода при исследовании портретов // Геральдика. Материалы и исследования: Сборник научных трудов. – Ленинград, 1983. – С. 90–94.
11. Іваненко Г. Український портрет та герб у проектах гральних карт Георгія Нарбута (1917 – 1918 р.) // П'ята наукова геральдична конференція. Львів, 10 – 11 листопада 1995 р. Збірник тез і повідомлень. – Львів, 1995. – С. 31–34.
12. Макаруч С. Історичні неписемні джерела: курс лекцій. – Львів: ЛНУ, 2002. – С. 245–276.
13. Мацьків Т. Гравюра І.Мазепи з 1706 року // Український історик. – 1966. – № 2. – С.101–103.
14. Іконографія // Спеціальні історичні дисципліни: Навчальний посібник /За ред. В. Замлинського, М. Дмитрієнко. – Київ: НМК ВО, 1992. – С.123–132.
15. Пуцко В., Сухорукова Н. Труменний портрет Іоанна Максимовича // Київська старовина. – 1994. – № 4. – С. 101–103.
16. Степовик Д. Іконологія й іконографія. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2003. – 290 с.

При підготовці першого питання семінарського заняття з'ясуйте предмет, завдання та методи іконографії як спеціальної історичної дисципліни. Які види пам'яток образотворчого мистецтва є об'єктом її

дослідження. Зверніть увагу на становлення іконографії як науки в Україні. Назвіть дослідників, які зробили вагомий внесок у її розвиток.

При опрацюванні другого питання семінарського заняття поясніть походження терміну „мініатюра”. Опишіть мініатюри, вміщені у так званому Радзивилівському літописі та з’ясуйте їхнє значення для вивчення історії Києво-руської держави. Проаналізуйте мініатюри, зображені в „Історії українського війська” І.Крип’якевича, „Євангелії учительському”, що видане у Крилосі, подорожніх записках Василя Григоровича-Барського й інших писемних пам’ятках. В чому полягає їхнє джерелознавче значення?

Коли у книжковому мистецтві почали використовувати гравюру? Дайте визначення поняттям „ксинографія”, „офорт”. Поясніть чим відрізняється гравюра „глибокого” від гравюри „плоского” друку. Назвіть українських та зарубіжних художників, що працювали в цій сфері. Опишіть ілюстрації (гравюри) українських стародруків та з’ясуйте їх джерелознавче значення.

Зверніть увагу на характерні риси іконописання. Назвіть відомі Вам українські ікони, що мають важливе значення для дослідження нашої історії.

При підготовці третього питання семінарського заняття з’ясуйте, коли виник портретний жанр та його роль у дослідженні минулого (іконографічними засобами). Охарактеризуйте перші надгробні портретні зображення, портрети в країнах Стародавнього світу, середньовічні портрети та портрет епохи Ренесансу. Зверніть увагу на український портретний живопис XII – початку XX ст., зокрема, зображення політичних, громадських та культурних діячів, козацько-старшинські та побутові портрети як джерело з української історії.

Філателія

Основні поняття: філателія, марка, поштова марка, річна марка, морська марка, благодійна марка, ювілейна марка, конверт, штемпель.

Проблеми для обговорення

1. Предмет і завдання філателії. Марка як історичне джерело.
2. Розвиток філателії в Україні.
3. Світові традиції філателії.

Теми рефератів

1. Поява першої поштової марки.

Проблемні питання

1. Які основні напрями використання філателістичних джерел в історичних дослідженнях ?

Література для опрацювання

1. Бойко С. Поштова марка засвідчує існування держави Україна // Тижневик Галичини. – 1999. – 29 липня. – С. 11.
2. Довбня В. Філателістична колекція юриста: історія держави і права України у поштових марках // Юридичний вісник України. – 2002. – 24 серпня. – С. 4.
3. Джалогонія В. День рождження поштової марки // Ехо планети. – 2008. – № 1. – С. 28–29.
4. Карлов Л. На марках – патріарх реформ в Китає // Азия и Африка сегодня. – 2007. – № 11. – С. 80.
5. Карлов Л. Марки повсему свету // Международная жизнь. – 2003. – № 5. – С. 154–160.
6. Логвин Ю. Один з символів держави – марка // Київ. – 2000. – № 9 – 10. – С.181

– 186; № 11 – 12. – С.177–181.

7. Лурье Ю. Марки Афганистана // Азия и Африка сегодня. – 2008. – № 1. – С. 80.

8. Лурье Ю. Марки Индии // Азия и Африка сегодня. – 2003. – № 8. – С. 80.

9. Лурье Ю. КНДР в зеркале марок // Азия и Африка сегодня. – 2003. – № 3. – С. 80.

10. Малицький О. Огляд видань марок і пропам'ятних блоків Закордонного поштового Відділу Підпільної Пошти України // Визвольний шлях. – 2007. – № 7. – С. 61–66.

11. Тесля О. Під прапором солідарності (Про радянську філателію) // Початкова школа. – 1977. – № 5. – С. 35–39.

12. Філателія // Спеціальні історичні дисципліни: Навчальний посібник /За ред. В.Замлинського, М. Дмитрієнко. – Київ: НМК ВО, 1992. – С. 276–280.

13. Цвилюховський В. Бракованные марки – раритет (В Украине почтовые марки печатают почти 10 лет) // Сегодня. – 2003. – 4 ноября. – С.4.

14. Чередниченко В. Патріотизм, державність і поштові марки // Голос України. – 2002. – 7 лютого. – С. 15.

15. Шевченко О. Ще одна українська валюта: українські поштові марки // Пік. – 2001. – № 23. – С. 54–55.

При підготовці першого питання семінарського заняття з'ясуйте предмет та завдання філателії як спеціальної історичної дисципліни, час появи першої поштової марки та інших поштових реквізитів, їх практичне і джерелознавче значення. Хто вперше запровадив термін „філателія” до наукового обігу? З якою метою запроваджували до обігу морські, річні, залізничні, благодійні, пам'ятні та ювілейні марки? За яких обставин марки використовували як розмінні монети, на яких позначали номінал? Чому колекціонування знаків поштової оплати, є однією із найважливіших передумов розвитку філателії як науки?

При опрацюванні другого питання семінарського заняття охарактеризуйте філателістичний рух на українських землях в складі Австро-Угорської та Російської імперій наприкінці ХІХ – початку ХХ ст., під час Української революції 1917–1921 рр., у міжвоєнний період, радянський

час та в незалежній Україні. При особливу увагу зверніть на використання марки-шагівки, як розмінного грошового знаку в УНР, виготовлення першої національної поштової марки в Українській державі, особливостей використання поштових марок в ЗУНР. Назвіть відомих Вам дослідників та колекціонерів українських поштових реквізитів.

При підготовці третього питання семінарського заняття з'ясуйте, коли вперше в світі з'явилися філателістичні асоціації і періодичні видання довкола яких об'єднувалися колекціонери-аматори та науковці. Як змінювався вигляд поштової марки впродовж XIX ст.? В чому полягають особливості використання поштових марок у XX – XIX ст. ? Зверніть увагу на загальноприйняті та нетрадиційні способи відправлення листів, зокрема, шаровою, велосипедною, пневматичною, воєнно-польовою, спеціальною кільцевою поштою тощо.

Зброєзнавство

Основні поняття: зброєзнавство, зброя, холодна зброя, вогнепальна зброя, кулемети, міномети, танки, авіаційні і глибинні бомби, бойова авіація, хімічна зброя, ядерна зброя.

Проблеми для обговорення

1. Зброя минулих часів як джерело до вивчення військової справи і воєн.
2. Холодна зброя: типи, класифікація, еволюція.
3. Вогнепальна зброя: типи, класифікація, еволюція.

Теми рефератів

1. Винахід та перша спроба застосування хімічної зброї.
2. Винахід та перша спроба застосування ядерної зброї.

Література для опрацювання

1. Военная техника. – Смоленськ: Русич, 2007. – 256.
2. Голыженков И., Степанов Б. Европейский солдат за 300 лет (1618 – 1918 pp.). Энциклопедия военного костюма. – Москва: Изографус, 2000. – 240 с.
3. Зброєзнавство // Спеціальні історичні дисципліни: Навчальний посібник /За ред. В. Замлинського, М. Дмитрієнко. – Київ: НМК ВО, 1992. – С. 233–236.
4. Каляндрук Т. Таємниці бойових мистецтв України. – Львів: Піраміда, 2003. – 288 с.
5. Макарчук С. Зброя минулих часів як джерело до історії військової справи і воєн // Макарчук С. Історичні неписемні джерела: Курс лекцій. – Львів: ЛНУ, 2002. – С. 87–104.

6. Озброєння та спорядження австрійської армії періоду Першої світової війни // Січово-стрілецька традиція в історії, культурі та мистецтві України ХХ ст.: збірник наукових праць / За редакцією Монолатія І.С. – С. 220–224.
7. Сидоренко В. Козацька піхота та її озброєння під час визвольної війни українського народу 1648 – 1654 рр. // Історичні джерела та їх використання. – 1972. – Вип. 7. – С. 161–169.
8. Славутич Є. Порохівниці – складова воєнного спорядження українських військ XVII – XVIII ст.: спроба класифікації // Історико-географічні дослідження в Україні. Збірка наукових праць за редакцією Дмитрієнка М.Ф. – Київ: НАН України, Інститут історії України, 2005. – № 8. – С. 100–128.
9. Тоїчкін Д. Зразки козацької холодної зброї в музейних збірках: підвалини зброєзнавчого дослідження // Пам'ятки України: історія та культура. – 2007. – № 2. – С. 86–120.
10. Попенко В. Холодное ружье. Энциклопедический словарь. А – Я. – Москва: Астрель, 2006. – 474 с.
11. Предметне озброєння // Історичне джерелознавство / За ред. Калакури Я. С. – С. 220–234.
12. Фролов Б. Реліквії військової історії // Київська старовина. – № 1. – С. 111–114.

При підготовці першого питання семінарського заняття з'ясуйте предмет та завдання зброєзнавства як спеціальної історичної дисципліни. Охарактеризуйте процес формування зброєзнавства як наукової дисципліни. Зверніть увагу на використання зброї в первісному суспільстві, країнах Стародавнього Світу, в Середньовічній Європі, винайденні вогнепальної зброї в XII ст. Дайте характеристику так званої „захисної зброї”. Як вдосконалювалася вогнепальна зброя впродовж XIV – ХХ ст.? На яких факторах ґрунтується механізм дії хімічної та ядерної зброї.

При підготовці другого питання семінарського заняття спочатку дайте визначення поняттю „холодна зброя”. Зверніть увагу на класифікацію основних типів холодної зброї. Охарактеризуйте специфіку використання та еволюцію ударної, колючої, рубаючої, механічно-

метальної та інших типів холодної зброї.

При опрацюванні третього питання семінарського заняття спочатку дайте визначення поняттю „вогнепальна зброя”. Зверніть увагу на класифікацію основних типів вогнепальної зброї. Охарактеризуйте специфіку використання та еволюцію ручної вогнепальної зброї, артилерії, бойової авіації, військово-морського флоту, ракетної зброї. В чому полягає небезпека використання так „захисної зброї” ХХ ст. – протипіхотних та протитанкових мін.

Музеєзнавство

Основні поняття: музеєзнавство, музей, музейні фонди, музейний предмет, музейна експозиція, музейна виставка, музейний експонат, музейна експедиція, музейний каталог, реставрація, консервація, збереження музейних фондів.

Проблеми для обговорення (до першого заняття)

1. Предмет, завдання, методи та структура музеєзнавства. Формування музеєзнавства як спеціальної історичної дисципліни.
2. Основні соціальні функції музеїв.
3. Класифікація музеїв.

Теми рефератів

1. Літературно-меморіальні музеї Прикарпаття.
2. Івано-Франківський краєзнавчий музей.

Проблеми для обговорення (до другого заняття)

1. Поняття „зберігання музейних фондів”. Режим зберігання фондів.
2. Завдання реставрації і консервації музейних предметів.
3. Особливості зберігання музейних предметів у сховищах.
4. Особливості зберігання музейних предметів в експозиції. Проблеми організації відкритого зберігання фондів. Підготовка музейних фондів до транспортування.

Література для опрацювання

1. Аронець М., Арсенич П., Зуб'як П. Івано-Франківський краєзнавчий музей. –

- Ужгород: Карпати, 1979. – 96 с.
2. Буланний І., Явтушенко І. Громадські музеї України. Історія, досвід, проблеми. – Київ, 1979. – 197 с.
 3. Вайдахер Ф. Загальна музеологія. Посібник. – Львів: Літопис, 2005. – 630 с.
 4. Дунець В., Косів М., Мельник Б. Львівський історичний музей. – Львів: Каменяр, 1987. – 92 с.
 5. Закон України „Про музей та музейну справу” від 27 листопада 2003 р.
 6. Зеленчук І. Етномузей „Криворівня”. – Верховина, 2000. – 25 с.
 7. Золоте кільце Південної Галичини. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2006. – 40 с.
 8. Лутченко Р., Гуцуляк М. Літературно-меморіальний музей Марка Черемшини. – Ужгород: Карпати, 1986. – 55 с.
 9. Марчук Г., Гайдич М. Літературно-меморіальний музей Леся Мартовича у селі Торговиця. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2002. – 22 с.
 10. Музееведение: музеи историческоко профиля. Учебное пособие для вузов по специальности „История” / Под ред. Левыкина К. – Москва: Висшая школа, 1988. – 431 с.
 11. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв / За ред. Великочого В. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – 64 с.
 12. Полек В. Літературно-мистецькі місця Галича, Опілля і Бойківщини. – Івано-Франківськ: Облполіграфвидав, 1989. – 24 с.
 13. Скрипник Г. Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток. – Київ: Наукова думка, 1989. – 304 с.
 14. Скрипник І. Скит Манявський. Історико-архітектурний музей. – Івано-Франківськ: Облполіграфвидав, 1989. – 28 с.
 15. Стефаник К., Галюк Б. Літературно-меморіальний музей В. Стефаника. – Ужгород: Карпати, 1981. – 46 с.
 16. Угорчак Ю., Гаврилів Б. Музей освіти Прикарпаття. – Івано-Франківськ, 2007. – 36 с.
 18. Шляхтина Л. Основы музейного дела: теория и практика. Учебное пособие. – Москва: Висшая школа, 2005. – 183 с.
 19. Юренева Т. Музееведение: учебник для высшей школы. – Москва:

Академический проект, 2006. – 560 с.

При підготовці першого питання першого семінарського заняття з'ясуйте предмет, об'єкт та завдання музеєзнавства як спеціальної історичної дисципліни. Дайте визначення основним поняттям музеєзнавства: музей, музейний предмет, музейна експозиція, музейна виставка, музейна експедиція, музейний каталог. Охарактеризуйте процес формування музеєзнавства як спеціальної історичної дисципліни, зокрема, музейні колекції в державах Стародавнього світу, в епоху Середньовіччя та період Відродження; виникнення музеїв як спеціальних установ у XVI – XVII ст. та їх функціонування у XIX – XX ст.

При підготовці другого питання першого семінарського заняття дайте характеристику основним функціям музеїв: науково-документальній, охоронній, дослідницькій, просвітньо-виховній та іншим.

При підготовці третього питання першого семінарського заняття спочатку зверніть увагу на класифікація музейних установ за профільними групами. При цьому дайте визначення поняттям: історичний музей, художній музей, природно-історичний музей, літературний музей, комплексний музей. Далі необхідно зробити типологічний поділ музеїв за їх основним суспільним призначенням та дати характеристику таким типам музеїв: просвітнім, академічним, навчальним.

При опрацюванні першого питання другого семінарського заняття дайте визначення поняттю „збереження музейних фондів”. Зверніть увагу на основні критерії зберігання музейних предметів: температурно-вологовий режим; вимоги до приміщень, де зберігаються музейні експонати; захист музейних фондів від механічних пошкоджень; збереження музейних фондів в екстремальних ситуаціях.

При опрацюванні другого питання другого семінарського заняття дайте визначення поняттям „консервація музейних предметів” та „реставрація музейних предметів”. Які функції в музеї виконує реставратор?

При підготовці третього питання другого семінарського заняття

зверніть увагу на особливості зберігання музейних предметів у сховищах при комплексній та окремій системі їх зберігання. При цьому охарактеризуйте вимоги до належного зберігання одягу, предметів із дерева, кераміки та скла, металів, зображувальних та писемних джерел, магнітних стрічок тощо та належного обладнання фондосховищ.

При підготовці четвертого питання другого семінарського заняття зверніть увагу на особливості зберігання музейних предметів у експозиціях. З якими проблемами стикаються реставратори та інші музейні працівники при організації відкритого зберігання фондів та підготовка музейних фондів до транспортування.

Геортологія

Основні поняття: геортологія, свято, церковно-релігійні свята, карнавальні свята, театралізовані свята, державні свята, професійні свята, родинні свята.

Проблеми для обговорення

1. Предмет, завдання, методи геортології та формування її як спеціальної історичної дисципліни в Україні.
2. Свято як унікальний соціокультурний феномен. Класифікація свят.
3. Свята українського народу.

Теми рефератів

1. Офіційні та неофіційні свята в сучасній Україні.

Література для опрацювання

1. Геортологія в системі спеціальних історичних дисциплін: теорія, джерела та методи досліджень // УІЖ. – 2002. – № 3. – С. 34 – 61.
2. Геортологія // Спеціальні історичні дисципліни: Навч.посібник / За ред. В. Замлинського, М. Дмитрієнко. – Київ: НМК ВО, 1992. – С. 91 – 94.
3. Калакура Я. Спеціальні історичні дисципліни в Національному університеті імені Тараса Шевченка // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірник наукових праць. – Київ: НАН України; Інститут історії, 1997. – С. 141.
4. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: у 2 книгах. – Київ, 1994. – 185 с.
5. Массовые театрализованные представления и праздники. – Москва, 1963. – 112 с.
6. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського

народу. – Київ, 1992. – 220 с.

7. Погребник Ф. Популярна енциклопедія з історії української культури // Історія української культури. Видання Івана Тиктора. 1 зшиток. – Львів, 1936; Факсимальне відтворення видання. – Київ, 1993. – 180 с.

8. Суханов И. Обычаи, традиции и преемственность поколений. – Москва, 1976. – 80 с.

9. Становлення та філософія радянських обрядів та свят: збірник наукових праць. – Київ, 1983. – 320 с.

10. Скуратівський В. Дідух. Свята українського народу. – Київ, 1995. – 300 с.

При підготовці першого питання семінарського заняття з'ясуйте предмет, об'єкт, завдання та джерела геортології як спеціальної історичної дисципліни. Зверніть увагу на найважливіші методи цієї наукової дисципліни та теоретичні питання геортології. Який внесок у розвиток цієї дисципліни зробили відомі дослідники свят П.Куліш, Б.Грінченко, І.Франко, О.Пчілка, М.Грушевський, Д.Ліхачов, В.Петров тощо? Охарактеризуйте розвиток геортології як наукової дисципліни в Україні.

При підготовці другого питання семінарського заняття дайте відповідь на запитання: чому сучасні дослідники свято вважають як унікальним соціокультурним феноменом. Охарактеризуйте особливості проведення свят в державах Стародавнього світу, в період Середньовіччя та в епоху Відродження, в новій та новітній час. При цьому зверніть увагу на найдавніші обрядові, офіційно-церковні, масові і народні, карнавальні та театралізовані та офіційні радянські свята, сучасні презентації та масові заходи. В чому полягає естетика свята?

При опрацюванні третього питання семінарського заняття зробіть класифікація свят в сучасній Україні. При цьому охарактеризуйте особливості державних, професійних та неофіційних свят. В чому полягає специфіка святкування релігійних, господарсько-побутових, родинних (побутових) та різних за походженням масових свят.

Програмові вимоги до іспиту

1. Поняття, місце та роль спеціальних історичних дисциплін в історичній науці.
2. Система спеціальних історичних дисциплін.
3. Історія виникнення та розвитку спеціальних історичних дисциплін.
4. Предмет та завдання палеографії. Палеографічний метод.
5. Глаголиця: походження, графіка, пам'ятки.
6. Устав та його еволюція протягом XI – XIV століть.
7. Зовнішні ознаки пам'яток писемності Давньої Русі XI – XII століть (матеріали і знаряддя для письма, прикраси і формат рукописів, особливості написання цифр та ін.).
8. Зовнішні ознаки письмових джерел XIII – кінця XV ст. (пізній устав та його перехід в півустав, матеріали для письма, прикраси рукописів, мініатюри, вязь та ін.).
9. Характерні риси півустава, його різновидності: старший, молодший, біглий тощо.
10. Скорописне письмо: етапи розвитку, особливості графіки та поширення в Україні.
11. Громадянський шрифт.
12. Виникнення і розвиток хронології як наукової історичної дисципліни.
13. Поняття часу, календаря, ери, календарного стилю.
14. Типи календарних систем.
15. Поясовий та декретний час, лінія зміни дат.
16. Юліанський і григоріанські календарі та співвідношення між ними.
17. Візантійський календар, прийняття його східними слов'янами. Поняття березневого, вересневого та ультраберезневого стилю.
18. Давньоруська система рахунку часу.
19. Особливості запровадження григоріанського календаря на українських землях в XVI – на початку XX ст.
20. Методика переведення стародавніх дат у джерелах на сучасну систему літочислення з ери „від створення світу” на еру „від Різдва Христового”.

21. Методика переведення стародавніх дат у джерелах на сучасну систему літочислення з юліанського календаря (старого стилю) на григоріанський (новий стиль).
22. Методика переведення стародавніх дат у джерелах на сучасну систему літочислення з березневого, вересневого та ультраберезневого років візантійської ери.
23. Предмет, завдання, джерела метрології та історія її формування як наукової дисципліни.
24. Метрологія Давньоруської держави (X – початок XII ст.).
25. Метричні величини на українських землях в складі Литовсько-польської, козацької держав та Австро-Угорщини.
26. Російська метрологія XVI – XX ст. Українські місцеві метричні одиниці вказаного періоду.
27. Створення Міжнародної метричної системи.
28. Археографія як наукова дисципліна.
29. Археографічне видання документів XII – XIV ст.
30. Видання писемних джерел XVI – XVIII та XIX – XX ст.
31. Предмет, завдання і методологія ономастики як спеціальної історичної дисципліни.
32. Особливості формування слов'янського антропонімікону.
33. Виникнення українських прізвищ.
34. Становлення нумізматики як наукової дисципліни.
35. Монети як історичні джерела.
36. Дослідження монетного скарбу.
37. Оцінка вартості монети. Збереження монет.
38. Античні, візантійські, східні, куфічні та західноєвропейські монети на території стародавньої Русі.
39. Найдавніші руські монети: златники і срібляники.
40. Безмонетний період. Срібні зливки як грошово-вагова одиниця. Київська та новгородська гривні.
41. Основні риси грошового обігу в Україні в XIV – першій половині XVII ст.

42. Функціонування Львівського монетного двору в другій половині XIV – середини XVII ст .
43. Монетне карбування у Київському, Новгород-Сіверському та Подільському удільних князівствах у складі Великого князівства Литовського в XIV ст.
44. Монетні реформи Речі Посполитої другої половини XVII – першої половини XVIII ст.
45. Грошовий обіг у середовищі українського козацтва. Проблема власної грошової одиниці для козацького війська.
46. Грошовий обіг в Україні після союзу з Московською державою. Грошова реформа Петра I та її вплив на грошове господарство українських земель.
47. Грошове господарство українських земель у складі Російської імперії (XVIII – початок XX ст.).
48. Монетний ринок Галичини, Буковини та Закарпаття в умовах австрійського панування (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.)
49. Грошова система Австрійської (Австро-Угорської) імперії в період срібного та золотого монOMETALІЗМУ (друга половина XIX – початок XX ст.).
50. Становлення української національної грошової системи в період Центральної ради.
51. Розбудова фінансово-грошової системи та емісійна політика України періоду Гетьманату Павла Скоропадського.
52. Грошове господарство України за часів Директорії УНР.
53. Становлення фінансової системи та грошового обігу Західноукраїнської Народної Республіки.
54. Обіг недержавних грошових знаків на Україні у 1914 – 1918 рр.
55. Стабілізація грошової системи радянської України та особливості її розвитку у 20 – 30-х рр. XX ст.
56. Формування та розвиток монетно-грошових стосунків на території Східної Галичини у міжвоєнний період.
57. Грошове господарство на Закарпатті та Буковині у міжвоєнне двадцятиріччя.
58. Грошова система Радянського Союзу у 1939 – 1945 рр.
59. Окупаційні грошові випуски на українських землях у 1939 – 1944 рр.

60. Грошові документи українського національно-визвольного руху середини ХХ ст.
61. Грошова система Радянського Союзу у повоєнні роки (1945 – 1991 рр.)
62. Предмет і завдання боністики. Паперові гроші: історія появи та поширення, цінність як історичного джерела для вивчення політичної та економічної історії країн світу.
63. Паперові гроші незалежної України.
64. Формування геральдики як наукової дисципліни. Походження герба.
65. Основи теоретичної геральдики. Основні складові герба.
66. Другорядні геральдичні фігури.
67. Формування сфрагістики як наукової дисципліни.
68. Печатки як історичні джерела.
69. Печатки Київської Русі.
70. Військові печатки запорожців.
71. Класифікація фалеристичних відзнак. Фалеристика як наукова дисципліна.
72. Історія зарубіжної та вітчизняної нагородних системи.
73. Фалеристичні традиції Російської імперії та СРСР.
74. Система нагород в сучасній Україні.
75. Види прапорів та їх основні елементи.
76. Формування вексилогії як наукової дисципліни.
77. Історія українського державного прапора.
78. Становлення іконографії в Україні як спеціальної історичної дисципліни.
79. Типи історичних зображувальних джерел: мініатюра, портрет, гравюра, ікона.
80. Зброя минулих часів як джерело до вивчення військової справи і воєн.
81. Предмет, завдання, методи та структура музеєзнавства. Формування музеєзнавства як спеціальної історичної дисципліни.
82. Завдання реставрації і консервації музейних предметів.
83. Особливості зберігання музейних предметів у сховищах.
84. Предмет, завдання, методи геортології та формування її як спеціальної історичної дисципліни в Україні.

85. Свято як унікальний соціокультурний феномен. Класифікація свят.

Дайте визначення наступним поняттям:

1. Спеціальні історичні дисципліни, палеографія, глаголиця, кирилиця, черти і ризи, тайнопис, устав, півустав, скоропис, громадянський шрифт.
2. Історична хронологія, час, доба, тиждень, місяць, рік, ера, березневий стиль, вересневий стиль, ультраберезневий стиль, індікти.
3. Часові пояси, лінія зміни дат, декретний час, «рука Дамаскіна», вруцелето, круг Сонця.
4. Візантійська ера, старий стиль, новий стиль.
5. Кодикологія, скрипторій, фоліанти, в'язь, орнамент, мініатюра, заставка, кінцівка, ініціал, старовізантійський орнамент, тератологічний орнамент, нововізантійський орнамент, балканський орнамент, квітковий орнамент, стародрукований орнамент.
6. Історична метрологія, п'ядь, лікоть, сажень, верства, аршин, четверть, фут, дюйм, відро, лан, морг, цебер.
7. Археографія, транслітерація, транскрибування, регести.
8. Ономастика, антропоніміка, ім'я, прізвище.
9. Нумізмати́ка, златники, срібляники, куфічні монети, гроші, грошовий обіг.
10. Празькі гроші, напівгроші, дукат, тригрошовик, шостак, талер, напівталер, орт, півторагрошоки, боратинки, тимфи.
11. Копійка, єфимка, рубль, полтина, червонець, імперіал, півімперіал, асигнації.
12. Золотий ринський, талер, гульден, крейцер, банкоцетлі, золота крона, крона, гелер.
13. Боністика, паперові гроші, цінні папери, емісія, номінал.
14. Сфрагістика, вислі та прикладні печатки, воскові печатки, воскомастичні печатки, молівдовули, хрисовули, аргировули, сургучні печатки, копчені печатки.
15. Зброєзнавство, холодна зброя, вогнепальна зброя, кулемети, міномети, танки, авіаційні і глибинні бомби, бойова авіація, хімічна зброя, ядерна зброя.
16. Іконографія, ікона, фреска, мозаїка, мініатюра, портрет, ілюстрація, гравюра, літографія, офорт.
17. Музеєзнавство, музей, музейні фонди, музейний предмет, музейна експозиція,

музейна виставка, музейний експонат, музейна експедиція, музейний каталог, реставрація, консервація, збереження музейних фондів.

18. Геортологія, свято, церковно-релігійні свята, карнавальні свята, театралізовані свята, державні свята, професійні свята, родинні свята.

Методичний посібник

Шологон Лілія Іванівна

Спеціальні історичні дисципліни: предмет і символ
методичний посібник зі спецкурсу для студентів
другого курсу Інституту історії і політології
спеціальності «Історія»

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

УДК 371.214.114
ББК 74.580.263.1